

Utvärdering av försöksverksamhet med övningsskolor inom lärarutbildning

Slutrapport av ett regeringsuppdrag

Utvärdering av försöksverksamhet med övningskolor inom lärarutbildning

Slutrapport av ett regeringsuppdrag

Utgiven av Universitetskanslersämbetet 2020

Författare: Heléne Fröborg, Emma Wimmerstedt, Sebastian Steele, Fredrik Svensson

Diarienummer: 111-476-15

Universitetskanslersämbetet • Löjtnantsgatan 21 • Box 7703, 103 95 Stockholm

tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post registrator@uka.se • www.uka.se

Innehåll

Sammanfattning.....	4
Koncentration – fler studenter och VFU-handledare i övningsskolor.....	4
Kompetens – framgångsrik satsning på att utbilda VFU-handledare	5
Samverkan – mer dialog, kunskap och ansvar.....	5
Inledning och regeringsuppdrag	7
Metod och genomförande	9
Utvärderingens första etapp 2016 – 2017	10
Utvärderingens andra etapp 2018 – 2019.....	13
Tidigare redovisade resultat	16
Delrapporten 2017	16
Fallstudien 2019.....	19
Frågeformuläret 2019 till lärosäten med övningsskolor	21
Frågeformulärets kvantitativa del	21
Frågeformulärets kvalitativa del	28
Hur upplevde studenterna kvaliteten i sin VFU?.....	39
Förberedelse inför VFU.....	39
Erfarenhetsutbyte under VFU.....	42
Handledning under VFU.....	44
Examination av VFU har stora likheter.....	47
Uppföljningen av VFU fungerade sämre	48
Förberedelse för yrkeslivet	48
Sammantaget fungerade VFU väl	53
Sammanfattning av intervjuerna.....	54
Slutsatser.....	56
Koncentration	56
Kompetens	58
Samverkan.....	59

Sammanfattning

Regeringen beslutade 2014 om en femårig försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskollärarytbildningar. Universitetskanslersämbetet (UKÄ) har följt upp och utvärderat om, och i så fall på vilket sätt, försöksverksamheten bidragit till att höja kvaliteten i den verksamhetsförlagda delen av utbildningen (VFU). I uppdraget ingick att jämföra resultatet med hur VFU:n fungerar vid lärosäten som inte deltar i försöksverksamheten. UKÄ:s uppdrag delredovisades 2017 och 2019 och slutredovisas i denna rapport.

UKÄ formulerade tre kvalitetsaspekter för uppdraget: koncentration, kompetens och samverkan. Kvalitetsaspekterna bedömdes omfatta regeringens intentioner och villkoren för att delta i försöksverksamheten. Alla de tre kvalitetsaspekterna omfattar faktorer som bedöms ha bidragit till högre kvalitet i VFU och stöd för detta återkommer i utvärderingens olika empiriska underlag.

UKÄ har i utvärderingen identifierat flera kvalitetshöjande faktorer i VFU inom försöksverksamheten med övningsskolor för kvalitetsaspekterna koncentration och kompetens. UKÄ konstaterar även att en nära samverkan mellan lärosäten och huvudmän med övningsskolor på flera sätt bidragit till högre kvalitet i VFU men att samverkansfrågorna fortsatt kräver utvecklingsarbete.

Koncentration – fler studenter och VFU-handledare i övningsskolor

Det genomsnittliga antalet studenter per skola var högre vid övningsskolor¹ än vid andra skolor². För att kunna ta emot fler studenter har övningsskolorna utvecklat en tydlig organisation, och det har i sin tur lett till att hela övningsskolan tar ett större ansvar för studenternas VFU. Dessutom har koncentrationen av studenter och VFU-handledare ökat möjligheterna till erfarenhetsutbyte mellan studenter, mellan handledare och mellan studenter och handledare. Hälften av lärosätena som deltog i försöksverksamheten har däremot haft svårt att upprätthålla en hög koncentration av studenter i övningsskolorna, bland annat på grund av få sökande och distansutbildningar som gör att studenterna sprids geografiskt.

¹ I rapporten används *övningsskolor* för både övningsskolor och övningsförskolor.

² I rapporten används *skolor* för både skolor och förskolor som tar emot studenter men inte ingår i försöksverksamheten.

UKÄ rekommenderar lärosäten och skolornas huvudmän att avtala om ramverk för koncentrationen av studenter och VFU-handledare vid övningsskolor som ger studenter och VFU-handledare fler tillfällen till erfarenhetsutbyte och samtidigt lämpar sig för verksamheten och regionen.

Kompetens – framgångsrik satsning på att utbilda VFU-handledare

Andelen VFU-handledare med handledarutbildning om 7,5 högskolepoäng var högre i övningsskolor än i övriga skolor. Lärosätenas satsningar på handledarutbildning har förbättrat handledningens kvalitet och bidragit till en mer likvärdig och rättssäker bedömning av VFU. Det har utvecklat handledarnas pedagogiska samtal och blivit tydligare att VFU-handledarna är lärarutbildare. Satsningarna med handledarutbildning i övningsskolorna har också förbättrat samarbetet och lärandet mellan handledarna. Regelbunden handledning av VFU-handledare med tid för sitt uppdrag är den enskilt viktigaste faktorn för kvalitet i VFU enligt de nyexaminerade lärare som intervjuades av UKÄ. Övningsskolor, huvudmän och lärosäten har däremot haft problem med personalrörlighet som medfört att kompetens försvunnit så att strukturer för samverkan inom organisationen för VFU periodvis har påverkats negativt.

UKÄ rekommenderar lärosäten och skolornas huvudmän att prioritera satsningarna på handledarutbildning och utveckla organisationen för genomförandet och förutsättningarna för VFU-handledares deltagande. För att säkerställa en fortsatt kvalitetsutveckling av VFU inom lärarutbildningarna bör ersättningssystemet och villkoren för VFU-handledning ses över.

Samverkan – mer dialog, kunskap och ansvar

Inom försöksverksamheten med övningsskolor har det utvecklats en organisation för samverkan som har förtydligat ansvarsfördelningen mellan lärosätet och skolornas huvudmän, och flera lärosäten menar att det har bidragit till större tillit och mer dialog mellan parterna. Kunskapen om lärarutbildning har ökat vid övningsskolorna, även hos rektorer och huvudmän. Genom den ökade kunskapen har det blivit ett gemensamt ansvar att tillsammans med lärosätet utbilda skickliga lärare. Överlag var olika former av lärarutbyten ovanliga trots att lärosätena enligt förordningen skulle sträva efter att använda särskilt yrkesskickliga lärare inom VFU och andra delar av utbildningen. Även om det inte ingick i förordningens villkor för att delta, planerade många lärosäten för gemensamma forsknings- och utvecklingsprojekt inom ramen för försöksverksamheten. Sammantaget har dock inte forsknings- och utvecklingsarbete genomförts i den utsträckning som de samverkande parterna förväntade sig.

UKÄ rekommenderar lärosäten och skolornas huvudmän att regelbundet följa upp och utveckla de avtal som reglerar samverkan inom VFU för att förtydliga ansvarsfördelningen och ytterligare utveckla organisationen för VFU. UKÄ rekommenderar regeringen att se över möjligheterna att underlätta för lärosäten och skolornas huvudmän att inrätta kombinationstjänster jämförbara med de så kallade förenade anställningar som finns inom vårdområdet.

Inledning och regeringsuppdrag

Regeringskansliet upprättade 2013 en promemoria³ med förslag till en femårig försöksverksamhet där lärar- och förskollärostudenterna skulle fullgöra huvuddelen av sin verksamhetsförlagda utbildning (VFU) på en övningskola eller övningsförskola. Regeringen beslutade i januari 2014 om förordning (2014:2) om försöksverksamhet med övningskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskolläroutbildningar (fortsättningsvis kallad förordningen om försöksverksamhet). Förordningen innehåller bestämmelser om en femårig försöksverksamhet med övningskolor och övningsförskolor inom ramen för VFU:n inom de utbildningar som leder till grundläroexamen, ämnesläroexamen, yrkesläroexamen eller förskolläroexamen. Regeringen avsatte 40 miljoner kronor årligen för detta ändamål. Förordningen gällde till och med den 30 juni 2019.

Universitets- och högskolerådet (UHR) fick regeringens uppdrag att utse de lärosäten som skulle delta i försöksverksamheten och att redovisa det antal studenter som omfattades av deltagandet. UHR mottog 21 ansökningar och begärde även en komplettering till ansökan för att få ett likvärdigt underlag för antalet studenter⁴ som planerades ingå i försöksverksamheten vid respektive lärosäte. I ansökan skulle lärosätet på ett tillfredsställande vis redogöra för hur de skulle försäkra sig om att:

- övningskolornas eller övningsförkolornas ledning, organisation, undervisning, och kvalitets- och utvecklingsarbete höll god kvalitet
- studenterna fick möjlighet att fullgöra sin VFU vid övningskolor eller övningsförskolor med olika förutsättningar
- lärarna eller förskollärarna hade nödvändig lärar- eller förskolläroutbildning och handledarutbildning.

En grupp sakkunniga, som var utsedda av UHR, bedömde om ansökningarna uppfyllde villkoren i förordningen och därefter gjordes ett urval⁵. De sakkunniga bedömde att alla ansökningarna uppfyllde de ovanstående villkoren. De flesta lärosäten bedömdes också ha redogjort för hur de skulle placera studenter vid ett begränsat antal övningskolor för att uppnå en större koncentration av både studenter och VFU-handledare. UHR fattade beslut i maj 2014 och 15 lärosäten beviljades medel för

³ En försöksverksamhet med övningskolor och övningsförskolor. U2013/4305/S.

⁴ Bilaga 1. Antalet studenter i en fullt utbyggd försöksverksamhet enligt kompletteringen till lärosätets ansökan till UHR.

⁵ UHR. 2014. Yttrande från UHR:s sakkunniga för bedömning av ansökningar om deltagande i försöksverksamhet med övningskolor och övningsförskolor. Dnr. 1.2.3-00143-2014.

försöksverksamhet med övningsskolor.⁶ Ersättningen var minst 3 500 kronor per år och deltagande student, det vill säga studenter som ingick i en fullt utbyggd försöksverksamhet med övningsskolor. Bidraget betalades årligen ut av Kammarkollegiet till de lärosäten som deltog.

Lärosäten med försöksverksamhet med övningsskolor

Chalmers tekniska högskola
Göteborgs universitet
Högskolan Dalarna
Högskolan i Halmstad
Stiftelsen Högskolan i Jönköping
Karlstads universitet
Linköpings universitet
Linnéuniversitetet
Luleå tekniska universitet
Malmö universitet
Mittuniversitetet
Mälardalens högskola
Södertörns högskola
Umeå universitet
Örebro universitet

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) fick genom ett tillägg till regleringsbrevet⁷ den 26 mars 2015 i uppdrag av regeringen att följa upp och utvärdera om försöksverksamheten med övningsskolor inom lärarutbildningar bidragit till att höja kvaliteten inom VFU, och i så fall på vilket sätt. I uppdraget ingick att jämföra resultatet med hur VFU:n fungerade vid lärosäten som inte deltog i försöksverksamheten. UKÄ skulle i sin uppföljning och utvärdering utgå från bestämmelserna i förordningen om försöksverksamhet, från de skäl och intentioner som framförts i remisspromemorian⁸ och från andra aspekter som myndigheten fann relevanta. Utvärderingen omfattar alla lärosäten med tillstånd att utfärda förskolläraryrkes-, grundläraryrkes-, ämnesläraryrkes- eller yrkesläraryrkesexamen, även om utvärderingen särskilt beaktar de 15 lärosäten som ingick i försöksverksamheten.

Uppdraget delredovisades⁹ till Utbildningsdepartementet den 12 december 2017. Bedömargruppens platsbesök med intervjuer redovisades i en fallstudie¹⁰ som överlämnades den 17 september 2019. Uppdraget slutredovisas senast den 15 april 2020.⁷

⁶ UHR. 2014. Beslut om deltagande i försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor. Dnr. 1.2.3-00143-2014.

⁷ Regleringsbrev för budgetåret 2015 avseende Universitetskanslersämbetet. U2015/1879/UH.

⁸ *En försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor*. U2013/4305/S.

⁹ UKÄ. 2017. *Uppföljning och utvärdering av försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskolläraryrkesutbildningar*. Delrapport. Rapport 2017:13.

¹⁰ UKÄ. 2019. *Övningsskolor och övningsförskolor – Fallstudie inom lärar- och förskolläraryrkesutbildningar*. Rapport 2019:18.

Metod och genomförande

UKÄ formulerade tre kvalitetsaspekter för uppdraget att följa upp och utvärdera om, och i så fall på vilket sätt, försöksverksamheten med övningsskolor i lärarutbildning bidrog till att höja kvaliteten inom VFU. De tre kvalitetsaspekterna utgjorde grunden för UKÄ:s utvärdering av försöksverksamheten med övningsskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskolläraryrkesutbildningar. Kvalitetsaspekterna var:

- koncentration
- kompetens
- samverkan.

Kvalitetsaspekterna bedömdes omfatta regeringens intentioner¹¹ och förordningen om försöksverksamhetens villkor och togs väl emot av lärosätena vid utvärderingens upptakt i april 2016. Se faktarutan för mer information om villkoren för att delta i försöksverksamheten.

Övningsskolor och övningsförskolor 2014 – 2019

Förordningen om försöksverksamhet innehåller föreskrifter om en försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor inom ramen för den verksamhetsförlagda delen av de utbildningar som leder till grundlärarexamen, ämneslärarexamen, yrkeslärarexamen eller förskollärarexamen enligt bilaga 2 till högskoleförordningen (1993:100). Villkoren för att delta är hämtade ur förordningstexten och redovisas här under utvärderingens kvalitetsaspekter för att ge exempel på vad dessa omfattar.

Koncentration

Högskolan ska använda ett begränsat antal övningsskolor eller övningsförskolor så att en hög koncentration av studenter uppkommer vid varje skola. En högre koncentration av studenter och därmed också handledare förväntas säkerställa fler möjligheter till erfarenhetsutbyte mellan såväl handledare och studenter som mellan handledare och mellan studenter på övningsskolan. Högskolan ska successivt bygga ut försöksverksamheten så att verksamheten, när den avslutas, omfattar minst hälften av studenterna inom de utbildningar som ingår.

Kompetens

Studenterna inom de utbildningar som ingår ska fullgöra merparten av sin VFU vid särskilda övningsskolor eller övningsförskolor där det ska finnas handledare med minst 7,5 högskolepoäng inom området handledarskap eller motsvarande. Högskolan ska sträva efter att det vid övningsskolan eller

¹¹ En försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor. U2013/4305/S.

övningsförskolan finns så många handledare att var och en av dem handleder endast ett fåtal lärar- eller förskollärarytänder. Om det inte finns tillräckligt många handledare ska högskolan bidra med handledarutbildning.

Samverkan

Högskolan ska sträva efter att särskilt yrkesskickliga lärare och förskollärare används i VFU och i högskolans lärar- eller förskollärarytänder i övrigt. Vid högskolan ska det finnas lärare som har till uppgift att följa och bidra till studenternas utveckling under VFU. Sådana lärare ska ge handledarna stöd för bedömning av studenterna under VFU:n. Högskolan ska genom avtal med huvudmännen för övningsskolorna och övningsförskolorna reglera sina och huvudmännens åtaganden med anledning av VFU inom ramen för deltagandet i försöksverksamheten.

Inom ramen för utvärderingens två etapper inhämtades och analyserades empiri utifrån de tre kvalitetsaspekterna. Resultatet från den första etappen som genomfördes 2016 – 2017 redovisades i en delrapport¹² som överlämnades i december 2017. Resultatet från den andra etappens uppföljande platsbesök med intervjuer som genomfördes 2018 – 2019 redovisades i bedömargruppens fallstudie¹³ som överlämnades i september 2019. Övrig empiri från utvärderingens andra etapp redovisas i denna slutrapport.

I utvärderingen jämförs förutsättningarna för VFU vid övningsskolor och övningsförskolor med förutsättningarna för VFU vid skolor och förskolor utanför försöksverksamheten. I rapporten används därför begreppet *övningsskolor* för övningsskolor och övningsförskolor, medan begreppet *skolor* används för skolor och förskolor.

I detta kapitel beskrivs kortfattat vilken empiri som inhämtats vid respektive etapp. För utförligare beskrivningar av hur insamlingarna gått till hänvisar UKÄ till utvärderingens delredovisningar^{12, 13}.

Utvärderingens första etapp 2016 – 2017

Delrapporten¹² från december 2017 omfattar följande empiri:

- ansökningarna om försöksverksamhet med övningsskolor
- frågeformuläret till 28 lärosäten med tillstånd att utfärda lärar- eller förskollärarytänder
- bedömargruppens fem platsbesök med intervjuer
- enkäten till skolor och övningsskolor.

¹² UKÄ. 2017. *Uppföljning och utvärdering av försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskollärarytänder. Delrapport*. Rapport 2017:13.

¹³ UKÄ. 2019. *Övningsskolor och övningsförskolor – Fallstudie inom lärar- och förskollärarytänder*. Rapport 2019:18.

Ansökningarna om försöksverksamhet med övningsskolor

UKÄ sammanfattade de 21 ansökningar som inkom till UHR om medel för försöksverksamhet med övningsskolor för att identifiera de olika lärosätenas särdrag i planerna för genomförandet av försöksverksamheten.

Bedömargruppen använde senare ansökningarna i förberedelserna av fördjupningsstudiernas platsbesök med intervjuer.

Frågeformuläret till 28 lärosäten med lärarutbildning

Vid utvärderingens första etapp besvarade alla 28 lärosäten med tillstånd att utfärda lärar- eller förskollärarexamen ett frågeformulär. I en kvantitativ del ombads lärosätena redovisa uppgifter om förutsättningarna för den VFU som studenterna genomförde vårterminen 2016. En kvalitativ del bestod av öppna frågor om koncentrationen av studenter, insatser för kompetensutveckling och samverkan mellan lärosäten och skolhuvudmän. Frågeformuläret användes för att jämföra förutsättningarna för VFU vid de lärosäten som deltog i försöksverksamheten med förutsättningarna för VFU vid de lärosäten som inte deltog.

Bedömargruppens platsbesök med intervjuer

I december 2015 började UKÄ rekrytera en bedömargrupp vars uppgift var att bistå med sakkunskap under hela utvärderingen. Första steget var ett nomineringsförfarande, där både lärosäten och fackliga organisationer bidrog med förslag, och efter det utsågs en grupp bestående av sex sakkunniga och två arbetslivsrepresentanter.

Bedömargrupp för utvärderingen 2016 – 2019

Anders Arnqvist, professor, Uppsala universitet (ordförande)

Lena Boström, professor, Mittuniversitetet

Torbjörn Broomé, rektor, Göteborgs stad

Gunnar Gjone, professor emeritus, Universitetet i Oslo, 2016 – 2017

Sven-Erik Hansén, professor emeritus, Åbo akademi

Eva Leffler, docent, Umeå universitet

Bengt-Olov Molander, docent, Stockholms universitet, 2018 – 2019

Antonio Serra, förstelärare, Stockholms stad

Ann-Christine Wennergren, docent, Högskolan i Halmstad

Bedömargruppen ansvarade för utvärderingens fördjupningsstudie som genomfördes i form av platsbesök med intervjuer. I april 2016 inbjöds de 15 lärosätena med övningsskolor att anmäla sitt intresse om att delta i fördjupningsstudien. Av dem ville 13 lärosäten delta och UKÄ valde ut 5 lärosäten utifrån geografisk spridning, lärosätets storlek, antalet studenter som omfattades av försöksverksamheten och de ingående lärarexamina. De lärosäten som besöktes 2016/17 var: Linnéuniversitetet, Malmö

universitet¹⁴, Mälardalens högskola, Södertörns högskola och Umeå universitet.

Bedömargruppen planerade och genomförde intervjuerna med följande fokusgrupper:

- lärosätets ledning
- lärosätets övergripande ansvariga för försöksverksamheten
- lärosätets operativt ansvariga och VFU-lärare
- studenter
- skolhuvudmän
- övningsskolans rektor/övningsförskolans förskolechef
- övningsskolans/övningsförskolans VFU-ansvariga
- övningsskolans/övningsförskolans VFU-handledare.

I fokusgrupperna med lärosätets operativt ansvariga och VFU-lärare samt studenter deltog representanter för både utbildningsinriktningarna som ingick och utbildningsinriktningarna som stod utanför försöksverksamheten. Vid varje platsbesök besökte bedömargruppen även en övningsskola eller en övningsförskola.

Bedömargruppen analyserade intervju svaren utifrån de tre kvalitetsaspekterna och formulerade sin bedömning i ett yttrande¹⁵.

Enkät till rektorer vid övningsskolor och skolor

Inom ramen för fördjupningsstudien 2016/17 sände UKÄ en webbaserad enkät till alla övningsskolor och ett urval av de skolor som samarbetade med de fem lärosäten som bedömargruppen besökte 2016/17. Enkäten med frågor som hade anknytning till utvärderingens kvalitetsaspekter sändes till rektorer och förskolechefer vid totalt 300 övningsskolor och övningsförskolor samt till rektorer och förskolechefer vid 660 skolor och förskolor. Totalt 278 enkätsvar kom in, vilket motsvarar en svarsfrekvens om 29 procent. Resultatet redovisas i fördjupningsstudiens kvantitativa del i delrapporten¹⁵.

¹⁴ Malmö högskola vid tiden för platsbesöket

¹⁵ UKÄ. 2017. *Uppföljning och utvärdering av försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskolläro- och förskollärautbildningar. Delrapport*. Rapport 2017:13.

Utvärderingens andra etapp 2018 – 2019

I fallstudien¹⁶ som överlämnades i september 2019 redovisar bedömargruppen sin bedömning efter de uppföljande platsbesöken med intervjuer.

Denna slutrapport summerar utvärderingens slutsatser och omfattar dessutom följande empiri:

- frågeformuläret till 15 lärosäten med försöksverksamhet
- intervjuer med nyexaminerade lärare.

Bedömargruppens uppföljande platsbesök med intervjuer

Bedömargruppen genomförde 2018/19 ett uppföljande platsbesök vid de tidigare besökta lärosätena: Linnéuniversitetet, Malmö universitet, Mälardalens högskola, Södertörns högskola och Umeå universitet. Efter delrapporten¹⁷ efterfrågades att en försöksverksamhet vid ett lärosäte som ansökt om medel för övningsskoleområden kunde ingå i fördjupningsstudien. Mittuniversitetet som anmält sitt intresse 2016 fick 2018 en förfrågan om att delta i platsbesök med intervjuer. De hade beviljats medel för övningsskoleområden och blev det sjätte lärosätet som bedömargruppen besökte vid utvärderingens andra etapp 2018/19.

Bedömargruppen intervjuade fokusgrupper med:

- lärosätets ledning
- lärosätets övergripande ansvariga för försöksverksamheten
- lärosätets operativt ansvariga och VFU-lärare
- studenter
- skolhuvudmän, rektorer och förskolechefer
- övningsskolors och övningsförskolors VFU-handledare som genomgått handledarutbildning och hade minst sex års erfarenhet av handledning vid en skola som blivit övningsskola.

¹⁶ UKÄ. 2019. *Övningsskolor och övningsförskolor – Fallstudie inom lärar- och förskollärarytbildningar*. Rapport 2019:18.

¹⁷ UKÄ. 2017. *Uppföljning och utvärdering av försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskollärarytbildningar*. Delrapport. Rapport 2017:13.

I fokusgrupperna med lärosätets operativt ansvariga och VFU-lärare samt studenter deltog representanter för både utbildningsinriktningarna som ingick och utbildningsinriktningarna som stod utanför försöksverksamheten.

Bedömargruppens bedömning efter de uppföljande platsbesöken med intervjuer redovisas i en fallstudie¹⁸. Fallstudien består av sex fallbeskrivningar där var och en tar upp det som kännetecknade försöksverksamheten med övningsskolor vid respektive lärosäte. Bedömargruppen sammanfattar även de faktorer som inom försöksverksamheten bedömts ge högre kvalitet i VFU:n och utmaningarna som framkommit vid intervjuerna.

Frågeformuläret till 15 lärosäten med försöksverksamhet

Vid utvärderingens andra etapp som genomfördes 2018/19 sändes ett frågeformulär¹⁹ till de 15 lärosäten som ingick i försöksverksamheten. Formuläret bestod av en kvantitativ del som utgick från utvärderingens tre kvalitetsaspekter där lärosätena ombads redovisa uppgifter om förutsättningarna för den VFU som studenterna genomförde vårterminen 2019. I en kvalitativ del fick lärosätena redovisa vad som inom försöksverksamheten särskilt bidragit till högre kvalitet i VFU, vilka utmaningar som funnits inom försöksverksamheten och vad medlen i huvudsak använts till. Alla 15 lärosäten besvarade frågeformuläret och inkom även med en komplettering om antalet övningsskolor och övningsförskolor som de samarbetade med i juni 2019 när förordningen om försöksverksamheten med övningsskolor skulle upphöra att gälla. Frågeformulärets uppgifter redovisas i denna rapport i kapitlet *Frågeformuläret 2019 till lärosäten med övningsskolor*.

Intervjuer med nyexaminerade lärare

Alla lärosäten med tillstånd att utfärda lärar- eller förskolläraryxamen ombads att senast den 3 december 2018 till UKÄ sända uppgiften om e-postadress till de studenter som under 2018 hade slutfört ett självständigt arbete. UKÄ strävade efter att komma i kontakt med studenter som vårterminen 2019 efter avslutad utbildning skulle påbörja en anställning som lärare eller förskollärare på minst 50 procent av heltid. Totalt inkom 3 973 e-postadresser från 24 av 28 lärosäten med tillstånd att utfärda lärar- eller förskolläraryxamen. UKÄ sände en enkätlänk till studenterna, som via enkäten kunde anmäla sitt intresse för en telefonintervju under mars – maj 2019. Av 3 973 enkätutskick inkom 133 svar (svarsfrekvensen 1,3 procent), varav 90 lärare (68 procent) var positiva till att medverka i en telefonintervju. Urvalskriteriet om minst halvtidstjänst i en skola eller förskola vårterminen 2019 medförde att intervjugruppen minskade till 38

¹⁸ UKÄ. 2019. *Övningsskolor och övningsförskolor – Fallstudie inom lärar- och förskolläraryxamen*. Rapport 2019:18.

¹⁹ Bilaga 2 Frågeformulär till lärosäten

examinerade lärare och förskollärare. Av dessa hade 21 erfarenhet av VFU i skolor och förskolor och 17 hade erfarenhet av VFU vid en eller flera övningsskolor eller övningsförskolor. Alla lärare och förskollärare intervjuades vid ett telefonsamtal i högst 30 minuter. De ombads svara på frågor som hade anknytning till de tre kvalitetsaspekterna om tiden före, under och efter VFU.²⁰ Under intervjuerna fördes noggranna anteckningar men de spelades inte in. Analysen av intervjuerna redovisas i denna rapport i kapitlet *Hur upplevde studenterna kvaliteten i sin VFU?*.

²⁰ Se bilaga 3: Mall för telefonintervjuer med lärare

Tidigare redovisade resultat

Utvärderingens tidigare redovisade resultat beskrivs huvudsakligen som i delrapportens²¹ och fallstudiens²² sammanfattningar.

Delrapporten 2017

I delrapporten²¹ redovisades bedömningarna för kvalitetsaspekterna utifrån

- ansökningarna om försöksverksamhet med övningsskolor
- frågeformuläret till 28 lärosäten med lärarutbildning
- bedömargruppens fem platsbesök med intervjuer
- enkäten till rektorer vid skolor och övningsskolor.

Högre koncentration vid övningsskolor

Lärosätena som deltog i försöksverksamheten med övningsskolor åstadkom en högre koncentration av studenter i övningsskolorna genom att placera dem vid färre skolor. Det genomsnittliga antalet studenter per skola var högre vid övningsskolor än vid skolor, både vid en jämförelse mellan lärosätena som deltar och inte deltar i försöksverksamheten och vid en jämförelse mellan ett antal övningsskolor och skolor som samverkar med de lärosätena som deltar. Mottagandet av fler studenter krävde framförhållning. Lärosäten som hade en genomtänkt och tydlig organisation för försöksverksamheten kommunicerade mer framgångsrikt med alla parter inför VFU. Studenterna beskrevs som hela övningsskolans angelägenhet och skolledaren fick ett förtydligt ansvar för VFU inom lärarutbildning.

Koncentration gynnade erfarenhetsutbyte

En högre koncentration av studenter och VFU-handledare i övningsskolor medförde fler möjligheter till erfarenhetsutbyte mellan studenter, mellan handledare och mellan studenter och handledare. Informella arenor för kollegialt lärande utvecklades. Handledarna framhöll ökade möjligheter till erfarenhetsutbyte, både genom seminarier med studenterna och i möten med lärosätet. En högre koncentration av studenter och handledare ökade förutsättningar för olika former av handledning, såsom individuell handledning och grupphandledning.

²¹ UKÄ. 2017. *Uppföljning och utvärdering av försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskollärarytbildningar. Delrapport*. Rapport 2017:13.

²² UKÄ. 2019. *Övningsskolor och övningsförskolor – Fallstudie inom lärar- och förskollärarytbildningar*. Rapport 2019:18.

Handledarutbildning gav flera vinster

Att fler handledare genomförde handledarutbildning om minst 7,5 högskolepoäng gynnade likvärdig bedömning av VFU och medförde också att det pedagogiska samtalet fick större betydelse vid övningsskolan. Enligt frågeformuläret som sändes ut till alla lärosätena med lärarutbildning var den totala andelen lärare med en handledarutbildning om minst 7,5 högskolepoäng högre vid övningsskolorna än vid skolorna, men eftersom uppgifter saknades från flera lärosäten var slutsatsen osäker. Av fördjupningsstudien framgick att övningsskolorna erbjöds handledarutbildning i högre grad än övriga skolor.

Bättre samverkan genom nyckelroller

Övningsskolorna som hade en VFU-ansvarig som planerade mottagandet av studenter, samordnade handledarnas arbete och följde upp studenternas VFU kommunicerade tydligare med studenterna, skolhuvudman och med lärosätets VFU-organisation. Bedömargruppen fann att rollen som VFU-ansvarig utgjorde en nyckelfunktion och framgångsfaktor för kvaliteten i samverkan mellan övningsskolan och lärosätet. På liknande vis fungerade VFU-koordinatören på lärosätet som en nyckelfunktion för lärosätets samverkan med skolhuvudmän och övningsskolor.

Fler trepartssamtal men lärarutbyte var ovanligt

Andelen studenter som deltog i trepartssamtal²³ var högre i övningsskolor än i skolor vårterminen 2016. Lärosäten med övningsskolor tenderade även att genomföra fler VFU-besök per student. Bedömargruppen fann att olika former av formella mötesplatser utvecklats mellan lärosäten och övningsskolor. Bland annat genomfördes fler seminarier och andra kompetenshöjande aktiviteter i högre utsträckning inom försöksverksamheten än utanför. Lärarutbyte mellan lärosäte och övningsskola eller kombinationstjänster förekom i något högre grad inom försöksverksamheten men var överlag sällsynt, trots att förordningen anger att lärosätet ska sträva efter att använda särskilt yrkesskickliga lärare både i VFU och i andra delar av utbildningen. Både lärosäten och skolhuvudmän angav att det försvårades av arbetsrättsliga avtal och av lärarbristen i skolan.

Forsknings- och utvecklingsarbete efterfrågades

Forsknings- och utvecklingsprojekt förekom både inom som utanför försöksverksamheten, men förekom inte i den utsträckning som övningsskolorna och deras huvudmän hade förväntat sig. Bedömargruppen

²³ Vid trepartssamtal samtalar studenten, VFU-handledaren på skolan och VFU-läraren från lärosätet om studentens måluppfyllelse utifrån bedömningsunderlag med anknytning till lärandemålen för VFU-kursen och studentens självskattning av den egna professionsutvecklingen.

rekommenderade lärosätena att involvera skolor och övningsskolor i planeringen av forsknings- och utvecklingsprojekt.

Fallstudien 2019

I fallstudien²⁴ formulerade bedömargruppen bedömningarna för kvalitetsaspekterna utifrån ett nytt platsbesök och fem uppföljande platsbesök med intervjuer och sammanfattade också de utmaningar som framkom vid intervjuerna.

Kunskapen om lärarutbildningarna ökade

Kunskapen om lärarutbildningar ökade påtagligt hos personalen vid övningsskolorna. En närmare samverkan mellan lärosätet och övningsskolorna innebar ökade möjligheter för lärosätets lärare att utgå från studenters erfarenheter av VFU i efterföljande högskoleförlagda kurser.

Ökad kunskap medförde ett större ansvarstagande

Den ökade kunskapen om lärarutbildningar medförde ett större ansvarstagande för studenternas VFU och bedömargruppen noterade att det fann ett större engagemang även hos skolhuvudmän och rektorer med ansvar för övningsskolor. Introduktionen och förutsättningarna för VFU framstod som mer utvecklade på övningsskolorna än på andra skolor. Särskilt tydligt var detta när lärosätet tecknade tilläggsavtal med berörda rektorer.

Handledarutbildning bidrog till högre kvalitet i VFU

Både lärosäten, skolhuvudmän och övningsskolor framhöll försöksverksamhetens utökade satsning på handledarutbildning och de positiva effekterna den hade på samarbetet och det kollegiala lärandet mellan VFU-handledare. Handledarna uppgav att de efter handledarutbildning var mer kunniga om lärarprogrammen och tog tydligare ansvar för bedömningen av studenternas professionella utveckling.

”Ingen väg tillbaka”

De intervjuade lärosätena och huvudmännen med övningsskolor uttryckte att det efter försöksverksamheten med övningsskolor inom lärarutbildning inte finns någon väg tillbaka. Koncentrationen av studenter och VFU-handledare och den förtydligade strukturen för samverkan måste på något vis bibehållas och utvecklas vidare, menade de. Studenterna beskrev positiva erfarenheter av kollegialt lärande så länge som undervisningstid och individuellt bemötande också tillgodosågs på övningsskolan.

²⁴ UKÄ. 2019. *Övningsskolor och övningsförsikolor – Fallstudie inom lärar- och förskollärarutbildningar*. Rapport 2019:18.

Kombinationstjänster var en utmaning

Det fanns en uttalad ambition vid lärosätena att inom försöksverksamheten använda särskilt yrkesskickliga lärare från verksamheten inom VFU och andra delar av utbildningen, såsom förordningen med försöksverksamhet rekommenderade. Bedömargruppen fann dock bara ett fåtal exempel på att lärosäten engagerat särskilt yrkesskickliga lärare i högskoleförlagda delar av utbildningen. Här behövs övergripande insatser som kan handla om att överbrygga olika typer av arbetstidsavtal.

Få forsknings- och utvecklingsprojekt

Inledningsvis planerade deltagande lärosäten forsknings- och utvecklingsprojekt i samverkan med övningsskolorna trots att det inte ingick i förordningen för försöksverksamhet. Bedömargruppen fann dock få exempel på forsknings- och utvecklingsprojekt som involverade övningsskolorna och deras studenter. Lärosätena hade också svårt att integrera studenternas självständiga arbeten i den lokala ämnes- och skolutvecklingen.

Kopplingen mellan teori och praktik behöver fortfarande stärkas

Trots det positiva som erhållits inom ramen för samverkan mellan övningsskolor och lärosäten upplevde många studenter fortfarande ett glapp mellan teori och praktik. I de fall lärosätet möjliggjorde fältstudier eller verksamhetsintegrerade dagar²⁵ har kopplingen mellan VFU och högskoleförlagd undervisning fungerat tillfredsställande, bedömde bedömargruppen.

Personalrörlighet bromsade samverkan

Bedömargruppen konstaterade att både lärosätet och skolhuvudmännen stod inför en fortsatt utmaning med den förhållandevis stora rörligheten av lärare, skolledare och skolchefer. Rörligheten minskade möjligheterna att upprätthålla inarbetade strukturer för samverkan inom VFU.

²⁵ Det utmärkande för verksamhetsintegrerade dagar är att studenterna fortlopande under utbildningen under de högskoleförlagda teorikurserna tillbringar ett specifikt antal dagar per vecka i skolverksamheten.

Frågeformuläret 2019 till lärosäten med övningsskolor

UKÄ:s frågeformulär²⁶ sändes ut till de 15 lärosäten som deltog i försöksverksamheten med övningsskolor. Lärosätena ombads redovisa uppgifter med anknytning till kvalitetsaspekterna om förutsättningarna för VFU i övningsskolor och i skolor vårterminen 2019 i en kvantitativ del och besvara tre övergripande frågor i en kvalitativ del.

De aktuella lärosätena ombads även redovisa antalet övningsskolor och antalet studenter som ingick i en fullt utbyggd försöksverksamhet i juni 2019. Resultatet visade att lärosätena i en fullt utbyggd försöksverksamhet samarbetade med 1 375 övningsskolor och övningsförskolor. Totalt ingick 9 312 studenter i försöksverksamheten, vilket var lägre än det prognosticerade antalet om 11 178 studenter som inkom till UHR²⁷ i kompletteringen till ansökan om medel 2014. Vårterminen 2019 redovisade 11 av 15 lärosäten färre studenter än de angett i sin ansökan.

Frågeformulärets kvantitativa del

Formuläret utgår från kvalitetsaspekterna koncentration, kompetens och samverkan. Under koncentration redovisas koncentrationen av studenter medan koncentrationen av handledare redovisas under kompetens. Under samverkan redovisas andelen studenter som under vårterminen 2019 deltog i trepartssamtal.

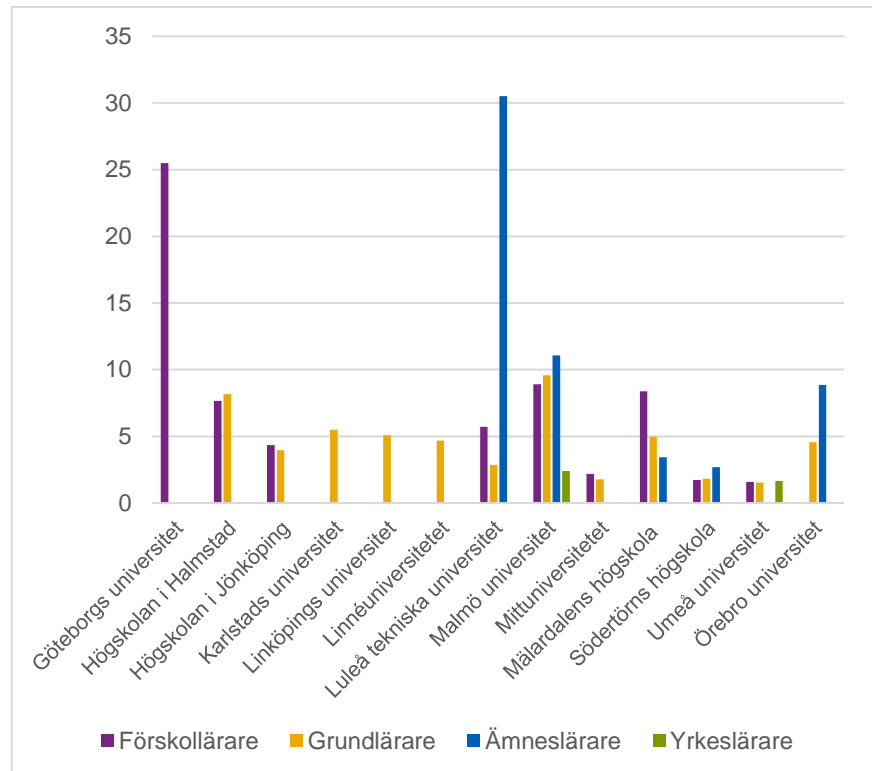
Koncentration

Koncentrationen av studenter redovisas som antalet studenter dividerat med det antal övningsskolor som tog emot VFU-studenter vårterminen 2019 (figur 1). Det blir ett genomsnittligt värde för varje lärarexamen och lärosäte. Av 15 lärosäten med försöksverksamhet redovisade 13 uppgifter för antalet övningsskolor. Den genomsnittliga koncentrationen av studenter vid övningsskolorna varierar mellan lärosäten och hänger samman med lärosätets geografiska förutsättningar, storleken på utbildningarna, antalet tillgängliga övningsskolor och i vilken utsträckning lärosätet arbetar för att öka koncentrationen av studenter per övningsskola eller inom ett övningsskoleområde. Ett sådant område kan omfatta flera skolor eller förskolor som är knutna till försöksverksamheten. Resultatet

²⁶ Se bilaga 2: Frågeformulär till lärosäten

²⁷ Se bilaga 1: Antalet studenter i en fullt utbyggd försöksverksamhet enligt kompletteringen till lärosätets ansökan till UHR

överensstämmer i hög grad med det genomsnittliga antalet studenter i övningskolor vårterminen 2016²⁸ som även då varierade mellan lärosäten.

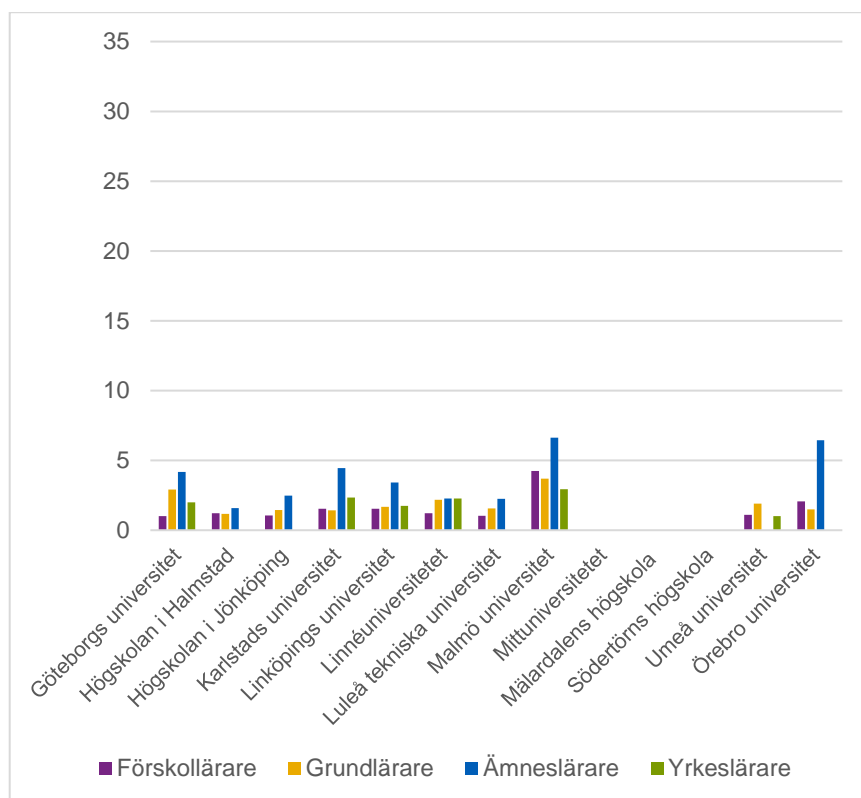

Figur 1. Det genomsnittliga antalet studenter per övningskola och lärarexamen vårterminen 2019 vid respektive lärosäte.

I figur 2 redovisas koncentrationen av studenter vid skolor som antalet studenter dividerat med antalet skolor utanför försöksverksamheten som tog emot studenter vårterminen 2019. Det blir ett genomsnittligt värde för varje lärosäte och lärarexamen. Studentgruppen omfattar inte de studenter som var VFU-placerade i skolor som lärosätet endast undantagsvis samarbetar med. Därför redovisas ingen uppgift för koncentrationen av studenter för Mittuniversitetet, Mälardalens högskola och Södertörns högskola (figur 2). Av 15 lärosäten med försöksverksamhet redovisade 10 uppgifter som kunde inkluderas i figuren.

Den genomsnittliga koncentrationen studenter i övningskolor (figur 1) varierar mer än den genomsnittliga koncentrationen av studenter i skolor (figur 2).

²⁸ UKÄ. 2017. *Uppföljning och utvärdering av försöksverksamhet med övningskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskolläraryrket. Delrapport. Rapport 2017:13.*

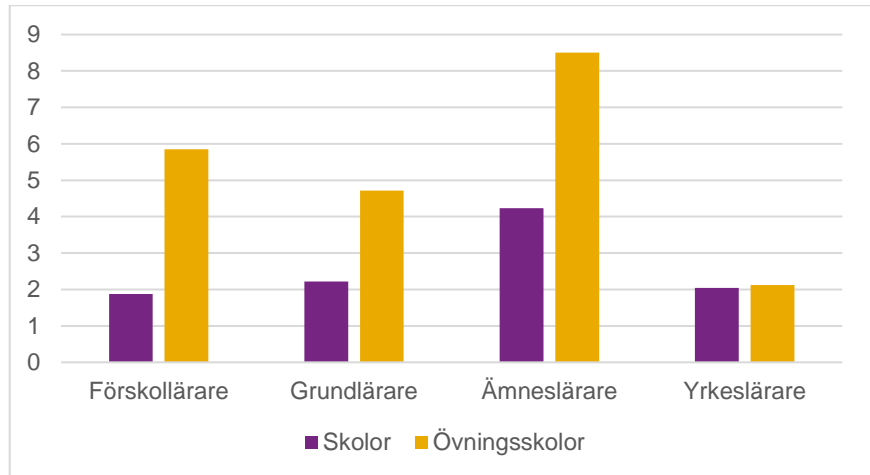

Figur 2. Det genomsnittliga antalet studenter per skola och lärarexamen vårterminen 2019 vid respektive lärosäte.

Det genomsnittliga antalet studenter per övningsskola vårterminen 2019 var sammantaget högre än det genomsnittliga antalet studenter per skola för förskollärarexamen, grundlärarexamen och ämneslärarexamen (figur 3), visade sammanslagningen av redovisade uppgifter från 13 lärosäten. Det genomsnittliga antalet studenter per övningsskola var för vårterminen 2016²⁹ också högre än det genomsnittliga antalet studenter vid skolor, både vid jämförelsen mellan lärosätena som ingick och stod utanför försöksverksamheten och vid jämförelsen mellan övningsskolor och skolor som samarbetade med ett specifikt lärosäte. Undantagen var de lärosäten som hade så kallade övningsskoleområden.

För yrkeslärarexamen var det genomsnittliga antalet studenter per skola vårterminen 2019 detsamma i både övningsskolor och skolor (figur 3). Det genomsnittliga antalet ämneslärarstudenter var relativt högt även i skolor utanför försöksverksamheten, men det var betydligt högre i övningsskolor (figur 3).

²⁹ UKÄ. 2017. *Uppföljning och utvärdering av försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskolläraryrkesutbildningar. Delrapport*. Rapport 2017:13.

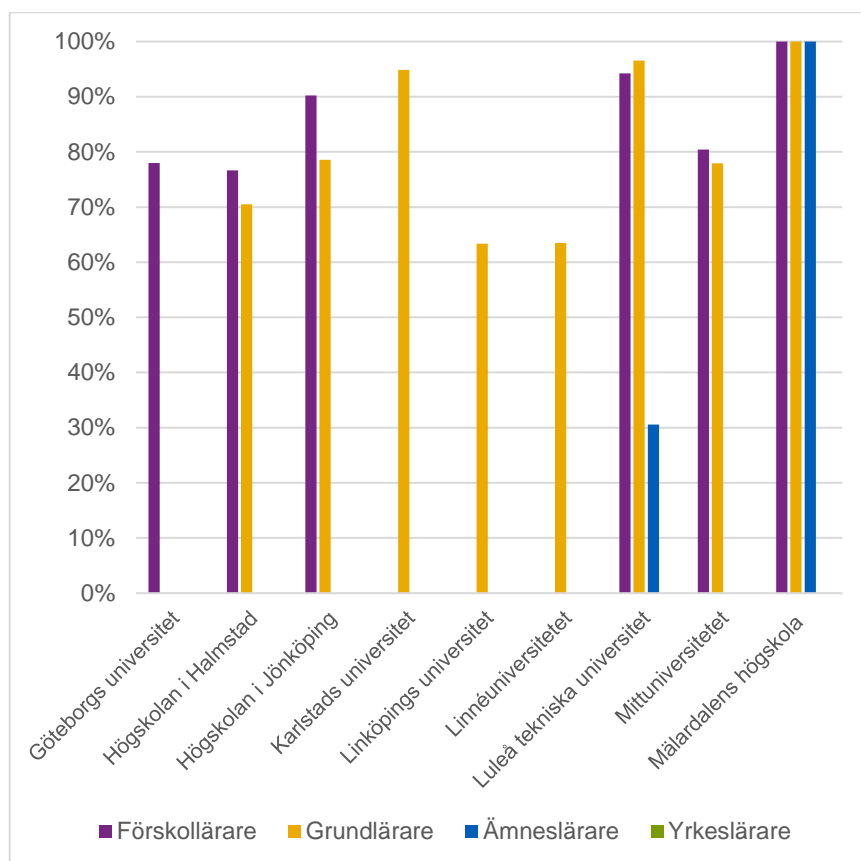

Figur 3. Det genomsnittliga antalet studenter per skola och övningskola vårterminen 2019 fördelat på lärarexamen.

Kompetens

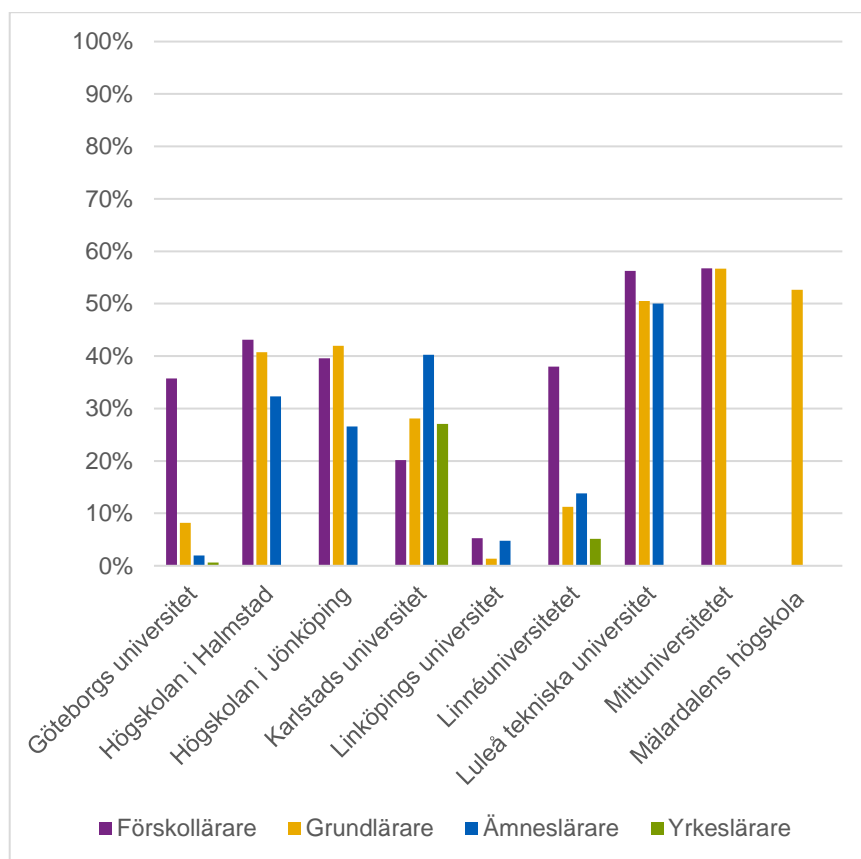
De lärare och förskollärare som handleder studenter ska ha relevant utbildning för handledaruppdraget, enligt förordningen för försöksverksamheten. I frågeformuläret för 2019 efterfrågades på nytt förutsättningarna för studenters handledning, men flera lärosäten hade fortfarande svårt att ange antalet handledarutbildade VFU-handledare. VFU-handledarnas rörlighet är en av anledningarna; lärosätena uppger att den försvårar huvudmännens kartläggning av handledarnas kompetens och kompetensbehov.

Av 15 lärosäten med försöksverksamhet inkom 9 lärosäten med uppgifter som kunde användas för att beräkna andelen VFU-handledare med handledarutbildning om minst 7,5 högskolepoäng läsåret 2018/19. Andelen handledarutbildade VFU-handledare i övningskolor var mellan 30 procent och 100 procent, se figur 4.

Figur 4. Andelen VFU-handledare i övningsskolor med handledarutbildning om minst 7,5 högskolepoäng per lärosäte och lärarexamen läsåret 2018/19.

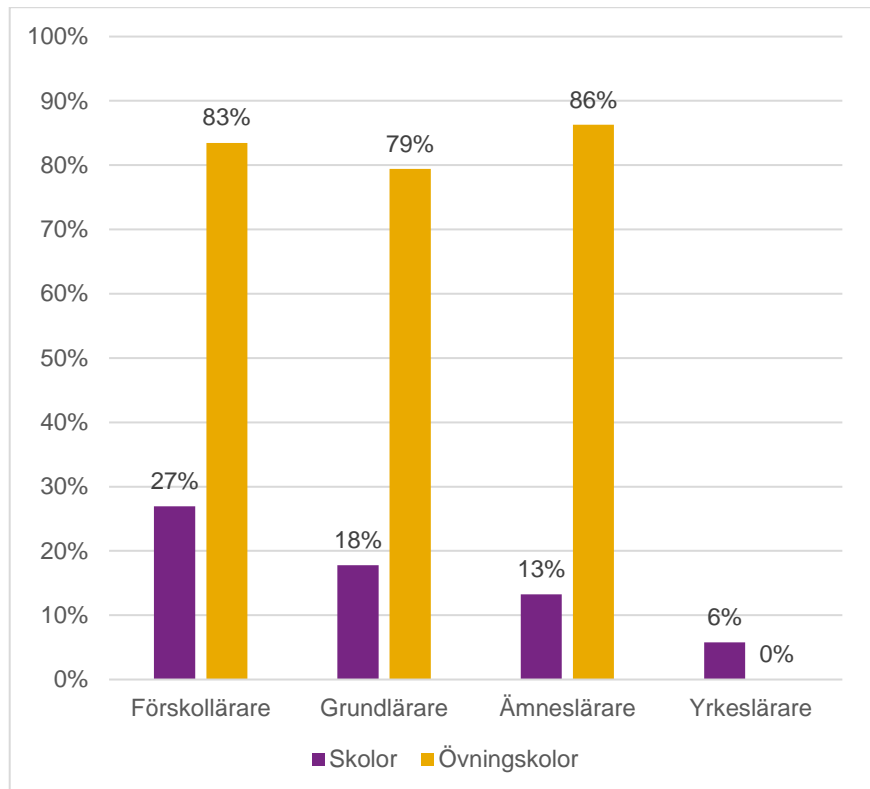
Andelen VFU-handledare i skolor med handledarutbildning om minst 7,5 högskolepoäng var mellan 1 procent och 57 procent, se figur 5. Andelen handledare med handledarutbildning var alltså betydligt lägre i skolor än i övningsskolor läsåret 2018/19.

Figur 5. Andelen VFU-handledare i skolor med handledarutbildning om minst 7,5 högskolepoäng per lärosäte och lärarexamen läsåret 2018/19.

En sammanslagning av uppgifter från nio lärosäten visar en tydlig skillnad i andelen VFU-handledare med en handledarutbildning om minst 7,5 högskolepoäng läsåret 2018/19 (figur 6). Med undantag för yrkeslärarexamen var andelen mellan 79 procent och 86 procent i övningsskolor och i skolor var den mellan 6 procent och 27 procent. Det betyder att andelen handledare med relevant handledarutbildning är betydligt högre i övningsskolorna än i skolorna. Skillnaden var inte lika stor läsåret 2015/16 när andelen handledare med en handledarutbildning om minst 7,5 högskolepoäng i övningsskolor var mellan 32 procent och 100 procent och i skolor var mellan 6 procent och 80 procent för de tio lärosäten som redovisade jämförbara uppgifter³⁰.

³⁰ UKÄ. 2017. *Uppföljning och utvärdering av försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskolläraryrkesutbildningar. Delrapport*. Rapport 2017:13.

Figur 6. Andelen VFU-handledare med handledarutbildning om minst 7,5 högskolepoäng i skolor och övningskolor per lärarexamen läsåret 2018/19.

Samverkan

I frågeformuläret tillfrågades lärosätena om antalet studenter som genomförde trepartssamtal vårterminen 2019. Totalt 79 procent av studenterna vid övningskolor genomförde trepartssamtal vårterminen 2019, jämfört med 71 procent av studenterna vid skolor. Uppgifterna kommer från 11 av de 15 lärosäten som besvarade frågeformuläret eftersom inte alla lärosäten genomförde VFU-kurser under den aktuella vårterminen. För vårterminen 2016 var andelen studenter vid övningskolor som deltog i trepartssamtal också 79 procent.

Sammanfattning frågeformulärets kvantitativa del

Koncentrationen av studenter var högre i övningskolor än i skolor för förskollärarexamen, grundlärarexamen och ämneslärarexamen vårterminen 2019. För yrkeslärarexamen var det genomsnittliga antalet studenter per skola detsamma i övningskolor och skolor.

Andelen VFU-handledare med handledarutbildning om 7,5 högskolepoäng var betydligt högre i övningskolorna än i skolorna läsåret 2018/19.

Med undantag för yrkeslärarexamen var andelen handledare med handledarutbildning i övningskolor mellan 79 procent och 86 procent. Andelen handledare med handledarutbildning i skolor var mellan 6 procent och 27 procent.

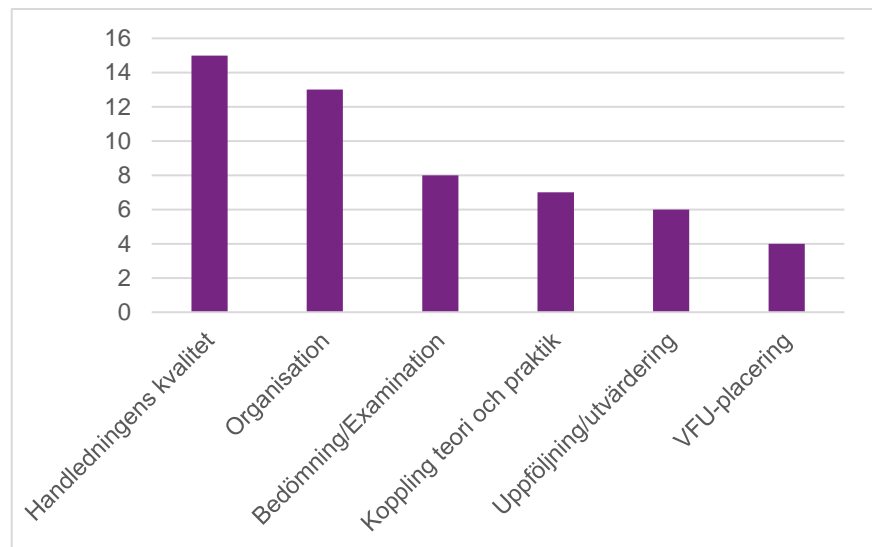
Totalt 79 procent av studenterna vid övningsskolor genomförde trepartssamtal vårterminen 2019, jämfört med 71 procent av studenterna vid skolor samma termin. Andelen studenter vid övningsskolor som vårterminen 2016 genomförde trepartssamtal var också 79 procent, vilket tyder på att det inom ramen för försöksverksamhet med övningsskolor inte har skett några stora förändringar i omfattningen av trepartssamtal.

Frågeformulärets kvalitativa del

Utöver kvantitativa uppgifter om förutsättningarna för den VFU som de genomfört vårterminen 2019 ombads lärosätena redovisa vad som särskilt bidragit till hög kvalitet och beskriva utmaningarna inom försöksverksamheten med övningsskolor samt ange vad medlen i huvudsak använts till. Nedan redovisas i hög utsträckning lärosätenas egna formuleringar även om det inte synliggörs i form av citat. Ibland har liknande skrivningar från lärosätena sammanfogats och ordningen ändrats för att underlätta läsandet.

Vad bidrar till hög kvalitet i VFU?

Lärosätena fick beskriva det som *särskilt* bidrar till hög kvalitet i VFU och som kännetecknar deras försöksverksamhet med övningsskolor. Enligt svaren är det flera olika faktorer som bidrar till hög kvalitet, och många faktorer hänger samman och påverkar varandra. Svaren har dock sorterats i de olika kategorierna som redovisas i figur 7. Varje kategori beskrivs också i underavsnitten nedan.

Figur 7. Faktorer inom försöksverksamheten med övningsskolor som enligt deltagande lärosäten bidrar till högre kvalitet i VFU fördelat på olika kategorier.

Ett svar kan redovisas i flera olika kategorier. Det gäller exempelvis när lärosäten tagit upp betydelsen av hur försöksverksamheten organiserats och att den organisationen har underlättat för handledarna att delta i handledarutbildning. Fler handledarutbildade handledare har i sin tur

medfört högre kvalitet i bedömning och examination av studenternas VFU. Den organisationen kan också ha underlättat för samverkan och resulterat i att arbetet med VFU-placering och uppföljningen av VFU har utvecklats på olika sätt. Ett sådant svar räknas alltså till mer än en kategori. Kategoriseringen tar däremot inte hänsyn till antalet gånger som ett lärosäte nämner en kategori. Om ett lärosäte nämner tre förhållanden som förbättrat organisationen av VFU räknas detta som en faktor i sammanställningen.

Handledningens kvalitet har blivit bättre

Alla lärosäten nämner betydelsen av handledarutbildade VFU-handledare, från att många handledare inom försöksverksamheten har genomfört handledarutbildning till redogörelser för att handledningens kvalitet har blivit bättre på övningsskolorna. Handledarutbildningens kvalitet och hur den organiseras påverkar bedömning och examination av VFU, kopplingen mellan teori och praktik, uppföljning och utvärdering samt arbetet med VFU-placering.

Många VFU-handledare inom försöksverksamheten har genomgått en handledarutbildning och det finns exempel på att andelen utbildade handledare har mer än fördubblats. Utöver handledarutbildning är det flera lärosäten som även erbjuder handledarna fortlöpande kompetensutveckling. Genom bland annat nätverksträffar, seminarier och workshoppar får de tillfälle att utbyta erfarenheter och lära av varandra. Lärosätena menar att fler utbildade handledare har förbättrat handledningens kvalitet och vissa lärosäten nämner också att handledningen av studenterna har blivit mer likvärdig.

Den förbättrade kvaliteten beskrivs även på andra sätt. Bland annat framgår att handledarnas engagemang för handledning har ökat och att de nu mer än tidigare uppfattar sig som lärarutbildare. Kravet på handledarutbildning har också förtydligat handledaruppdraget, vilket i sin tur stärkt hur handledarna förhåller sig till sitt uppdrag. Flera lärosäten beskriver att utbildningen även omfattar ramverk för bedömning, vilket medfört att handledarna är mer insatta i studenternas kurser och hela utbildningens lärandemål. Det blir lättare att ge handledning på rätt nivå om handledarna känner till lärarutbildningen och studenternas bakgrund, och studenterna upplever att övningsskolorna har tydliga förväntningar. Handledarutbildningen stödjer på så sätt en struktur för handledning vilket bidrar till en samsyn handledare emellan. En del lärosäten har också skapat ytterligare strukturer för att stödja handledarna i sin handledning, till exempel mentorer.

Några lärosäten tar även upp resultat från sina egna uppföljningar av VFU vid övningsskolorna, där studenterna uttrycker att de är nöjda med handledningen. De får god återkoppling i handledningen och i dialog med andra studenter, och båda dessa delar bidrar till bättre förberedelse inför läraryrket.

Organisationen har bidragit till bättre kvalitet i VFU

För att kunna ta emot många studenter har det utvecklats en struktur och organisation för VFU vid övningsskolorna. Organisationen omfattar exempelvis ett genomtänkt mottagande, samsyn om begrepp såsom kvalitet i VFU och handledning av studenten. Övningsskolorna gör i vissa fall även handlingsplaner för att tydliggöra åtaganden i samband med studenternas VFU. Koncentrationen av studenter har enligt flera lärosäten lett till ökad kvalitet i VFU genom att studenterna i allt högre utsträckning reflekterar och diskuterar tillsammans.

Lärosätena beskriver hur organisationen bidrar till att förbättra kvaliteten i VFU. Det sker genom en bättre samverkan med förtydligad rollfördelning mellan lärosätet och skolhuvudmännen, genom att övningsskolorna blir skickligare på att ta emot studenter och genom att kopplingen mellan teori och praktik stärks. Arbetet med VFU har en tydlig organisation på lärosätet som utvecklats utifrån villkoren att delta i försöksverksamhet med övningsskolor, menar lärosätena. Samverkan mellan lärosäte och huvudman kan exempelvis organiseras genom strukturer för när och i vilket syfte de ska träffas för att planera, utbyta erfarenheter och/eller följa upp och utvärdera VFU. Det finns också exempel på ledningsgrupper där både lärosätet och huvudmän är representerade.

Organisationen för samverkan handlar också om att tydliggöra ansvaret och arbetsfördelningen mellan lärosäte och huvudman genom samverkansavtal, handlingsplaner och andra stöddokument. Flera av lärosätena påpekar att samverkan med huvudmännen har ökat och att det finns en större tillit och dialog mellan parterna. De nya samverkansformerna har ökat engagemanget för VFU och övningsskolorna har fått en större förståelse för lärarprogrammen och det har blivit ett gemensamt ansvar att utbilda skickliga lärare. Samverkansformerna har lett till kanaler för informationsutbyte, vilket har skapat goda förutsättningar för att gemensamt planera och utveckla försöksverksamheten med övningsskolor. Samarbetet mellan lärosätets VFU-lärare och VFU-handledare har också förbättrats, vilket bidragit till större likvärdighet och ökad kvalitet i VFU:n.

Organisationen på övningsskolan, i övningsskoleområdet och/eller lärosätet har utvecklats på olika sätt. Flera lärosäten framhåller betydelsen av de nya rollerna som skapats till följd av försöksverksamheten vid lärosätet, hos huvudmannen och på övningsskolan. Ett exempel är att lärosätets lärare har organiserats i mentorslag med lärarutbildare från olika ämnen. Mentorslaget har förbättrat samarbetet mellan mentorerna för olika ämnen och skapat ett forum för gemensam kompetensutveckling. Det har i sin tur ökat mentorernas kompetens och gynnat likvärdigheten i bedömningen av studenterna. Ett annat exempel är att man har etablerat fasta grupper av VFU-ansvariga som koordinerar VFU-placeringar samt VFU-handledare och VFU-lärare som följer studenterna. Dessa funktioner har bidragit till att lärarutbildningen har blivit hela övningsskolans angelägenhet. Övningsskolornas lokala VFU-ansvariga har där även ett pedagogiskt ansvar

för både studenter och handledare, vilket enligt exemplet har förbättrat handledningen och bedömningen av studenternas yrkeskunnande och etablerat ett kollegialt lärande. Lärosätena ger även exempel på olika tjänster eller roller med ansvar för att stärka kopplingen mellan teori och praktik inom lärarutbildningarna.

Organisationen för att koppla samman teori och praktik beskrivs av flera lärosäten. Ett lärosäte menar att det finns en genomtänkt styrning av undervisningen och de övriga uppgifterna som studenterna samarbetar med sin handledare om. Det kan exempelvis handla om att de under VFU:n måste delta i lärarlagsmöten och få inblick i arbetet för elevvårdsteam. Uppgifterna förutsätter nära samverkan med skolan under flera läsår. Ett annat exempel är att studenter genomför både sin VFU och sina verksamhetsintegrerade dagar (två dagar varannan vecka i samtliga kurser) på sin övningsskola. Organisationen innebär att studenterna placeras i grupper om fem till åtta personer vid varje övningsskola. Studentgruppen byter sedan övningsskola inför varje VFU-period vilket innebär att varje student får möjlighet att se olika skolor under sin utbildning.

Ett lärosäte redogör för hur de använder kopplingen mellan teori och praktik i kurserna mellan VFU-perioderna. Verksamhetsintegrerade dagar har enligt lärosätet bidragit till att studenter utnyttjar kommande VFU-period på ett mer effektivt sätt. Dagarna har också bidragit till att studenterna befinner sig i läraruppdraget även mellan VFU-perioderna. VFU-lärare och VFU-handledare bjuds före VFU:n in till ett professionsutvecklande seminarium på övningsskolan. Syftet är att höja kompetensen genom att skapa dialog mellan handledare och lärare kring studenters lärandeprocess. Innehållet på seminariet kan ses som en fördjupning av kursinnehållet i den högskoleförlagda utbildningen med relevans för praktiken.

Mer likvärdig bedömning och examination

Hälften av lärosätena nämner att bedömningen och/eller examinationen av studenterna har blivit bättre inom försöksverksamheten med övningsskolor. Flera menar att bedömningen har blivit mer likvärdig och rättssäker. Det ses främst som ett resultat av att fler VFU-handledare har genomgått handledarutbildning och att det finns fungerande samarbeten mellan VFU-lärare, VFU-handledare, VFU-ansvariga i övningsskolor, VFU-koordinatör vid lärosätet och VFU-samordnare hos huvudmännen. Ett lärosäte menar att deras bedömningsmöten mellan VFU-handledare och VFU-lärare har gjort bedömningarna mer rättssäkra. Genom dessa möten har lärarna och handledarna fått större förståelse för varandras verksamhet, vilket i förlängningen bidragit till tydligare information till studenterna.

Vissa lärosäten framhåller även betydelsen av koncentration för bedömning och examination. Med fler studenter och VFU-handledare i samma skola kan handledarna diskutera bedömningar och studenterna kan få återkoppling och konkreta råd av andra handledare och av studentkollegor.

Det finns också lärosäten som redogör för arbetet med att skapa ramar och strukturer för hur bedömning och examination ska fungera. Ett lärosäte beskriver ett ramverk som ger stöd åt studenten att genomföra uppgifter, VFU-handledaren att handleda och lämna underlag för bedömning samt VFU-läraren att examinera. Både VFU-lärare och VFU-handledare har utbildats i ramverket för bedömningsprocessen, vilket inneburit att handledarna numera är betydligt mer insatta i studenternas kurser och lärandemålen för hela utbildningen. Ett annat lärosäte som framhåller betydelsen av ett ramverk uttrycker att det har lett till en skarpare bedömningspraktik och högre krav på studenterna eftersom VFU-handledarna examineras utifrån ramverket inom lärosätets handledarutbildning.

Kopplingen mellan teori och praktik har förbättrats

En dryg tredjedel av lärosätena uttrycker på olika sätt att kopplingen mellan teori och praktik har förbättrats. Ett lärosäte nämner att färre huvudmän och övningsskolor ger bättre möjligheter till erfarenhetsutbyte och samlärande på varje övningsskola. Dessutom ger det bättre förutsättningar för att etablera och utveckla relationer samt upprätthålla en tät dialog med övningsskolan. Slutligen medför färre huvudmän och övningsskolor att det är lättare att sammankoppla teori och praktik och säkerställa kontinuitet i samarbetet.

Betydelsen av kontinuitet är något som flera lärosäten tar upp. Samarbetet mellan lärosätets lärare och lärare på övningsskolor har inneburit en ökad medvetenhet, kunskap om och respekt för varandras professioner. Med tätare kontakt dem emellan får studenterna en mer konkret förståelse för verksamheten som bygger på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

Mötet mellan lärosätet och övningsskolan kan även leda till att samverkan initieras inom delvis nya områden. Ett lärosäte beskriver ett så kallat parlärarskap som har uppstått efter att lärarutbildare på lärosätet har knutit kontakt med lärare på övningsskolorna. Ofta har ett parlärarskap inletts när lärare på högskolan uppmärksammat att lärosätet behöver kompetens och aktuell erfarenhet inom verksamhetsnära områden. Dessa områden är exempelvis undervisning i förskoleklass, presentationsteknik med digitala hjälpmedel och konflikthantering.

Ett annat lärosäte beskriver att kvaliteten i VFU:n har stärkts av de många lärarutbyten som ägt rum. Lärosätet har samarbetat med kommunanställda VFU-mentorer, kursmentorer och förstelärare i olika kurser. Huvudmännen har i sin tur samarbetat med lärare på lärosätet och forskare som genomfört insatser på övningsskolorna. VFU-mentorena har haft cirka 20 procent av sin tjänst kopplad till övningsskolan och övrig tid tjänstgjort som lärare i grundskolan. Deras uppdrag har varit att stötta såväl handledare som studenter under VFU:n samt att organisera och leda seminarier utifrån praktiska frågor. Detta har även bidragit till erfarenhetsutbyte mellan övningsskolor.

Uppföljning och utvärdering har utvecklat VFU

Över en tredjedel av lärosätena nämner att VFU inom övningsskolorna har utvecklats med stöd av uppföljningar och/eller utvärderingar. Ett lärosäte gör systematiska och kontinuerliga utvärderingar för studenter, VFU-handledare och rektorer. Utvärderingarna har förtydligat de olika mål, behov och önskemål lärosäten, huvudmän och övningsskolor har när det gäller VFU och lett till kollegiala samtal mellan studenter och arbetslag, studentmöten med rektor, seminarier och kompetensutveckling för övningsskolorna. Årliga träffar för erfarenhetsutbyte har genomförts mellan övningsskolor, och de har varit mycket uppskattade. Vid dessa tillfällen har man tagit upp både utmaningar och goda exempel vilket har stärkt VFU-handledarna och övningsskolorna på flera sätt.

Det finns flera exempel på erfarenhetsutbyte mellan övningsskolor och uppföljning i samverkan med skolhuvudmän. Det kan vara möten där lärosätet och huvudmän är representerade på olika nivåer. Inom samverkan fokuserar de på att planera, genomföra, följa upp och utvärdera VFU. Vissa lärosäten har särskilda tilläggsavtal, eller andra dokument som verktyg för att följa upp kvaliteten i VFU:n på övningsskolorna. Lärosätena beskriver att handledarna på olika sätt kan ge återkoppling på VFU-kursernas innehåll och utförande och detta har medfört förbättringar vid lärosätet. Lärosätets dialog med handledarna har i flera fall lett till att handledarutbildningen vid lärosätet utvecklats.

Arbetet med VFU-placering har förbättrats

Några lärosäten nämner att arbetet med VFU-placering har utvecklats till följd av sättet att organisera försöksverksamheten. Det kan exempelvis handla om nya roller som ansvarar för VFU-placeringar. Förbättringen ses som en följd av utökad samverkan mellan lärosätet och övningsskolorna och övningsskoleområdena. Lärosätets ökade kunskap, om övningsskolorna och VFU-handledarna, verkar leda till ett mer omsorgsfullt arbete med VFU-placeringar. Ett lärosäte skriver att det blir lättare att placera studenter för bästa möjliga utveckling om de känner till handledarna och skolans förutsättningar.

Vilka utmaningar finns inom försöksverksamheten?

Lärosätena ombads beskriva de största utmaningarna som de har hanterat inom ramen för försöksverksamheten med övningsskolor. Av svaren framgår att lärosätena haft liknande utmaningar och att flera av dem kan kopplas till utvärderingens kvalitetsaspekter.

Det finns utmaningar av övergripande karaktär. Vissa lärosäten beskriver försöksverksamheten som tids- och resurskrävande eftersom den i hög grad bygger på delaktighet och samverkan. Till följd av resursbrist har det exempelvis varit en utmaning för lärosätet att bemanna seminarier med relevant kompetens när övningsskolorna har efterfrågat den. Ett lärosäte

påpekar att konflikten mellan resurser till undervisning, forskning och övningsskolor har varit en utmaning att hantera. Några lärosäten påpekar att finansieringen hittills skett med projektmedel men att det kan bli svårare framöver. En annan resurskrävande utmaning har varit att utöka försöksverksamheten med övningsskolor. Ett lärosäte har utökat försöksverksamheten som en följd av kvalitetsskillnader i VFU mellan de program som ingick och de som stod utanför, och övergången från projektorganisation till ordinarie VFU-organisation var krävande. Det har också varit en utmaning att bibehålla kvaliteten i VFU när lärosätet under tidspress utökade antalet samverkande huvudmän som skulle garanteras platser på handledarutbildningen.

Andra utmaningar beror på övningsskolornas nära samarbete med ett lärosäte. Flera lärosäten kan ha studenter på samma skola, men om skolan är en övningsskola för något av lärosätena behöver skolan prioritera dessa studenter för att uppfylla försöksverksamhetens krav på omfattningen av VFU. Andra exempel belyser ett ökat behov av information eftersom studenterna inom program som står utanför övningsskolorna kan uppleva att de fått mindre information och att skillnaden är orättvis.

Att upprätthålla koncentration har varit en utmaning

Ungefär hälften av lärosätena nämner att det ibland varit svårt att säkerställa studentkoncentrationen på övningsskolorna eller i övningsskoleområdena. Om koncentrationen av studenter inte uppfylls eller upprätthålls kan de positiva effekterna på kvaliteten i VFU minska. Lärarutbildningarnas relativt låga söktryck anges som skäl till att det inte alltid blir tillräckligt många studenter i en övningsskola. Ett annat skäl är att övningsskolor och studenter kan vara utspridda över ett stort geografiskt område, exempelvis genom distansutbildning.

Flera lärosäten framhåller att koncentrationen av studenter och handledare tydligt förbättrar kvaliteten i VFU, men vissa beskriver att det finns en nedre och en övre gräns för positiva effekter av koncentration. Om övningsskolan får ta emot färre studenter än planerat kan intresset för VFU-handledning minska och medföra att övningsskolan prioriterar ner mottagandet av studenter. Om studenterna är för många under en längre tid kan det enligt ett lärosäte vara svårt att motivera handledarna till att fortsätta ta emot studenter. Vissa övningsskolors rektorer har fått beordra lärare att ställa upp som handledare, vilket inneburit att studenterna inte känt sig väl mottagna. Ett lärosäte nämner att alltför många studenter på samma gång kan störa verksamheten för eleverna.

Det finns exempel på lärosäten som menar att koncentrationen i sig är en utmaning eftersom studenterna placeras i ett begränsat antal övningsskolor så att andra skolor blir utan studenter. Små skolor riskerar att från början uteslutas från att bli övningsskolor och för att undvika detta behövs mer samverkan mellan övningsskolor och andra skolor. Med lärarbrist och

rekryteringsbehov ökar huvudmännens förväntningar på lärosätets förmåga att möta denna utmaning.

Kompetensförsörjning försvårades av personalrörlighet

Det råder stor enighet om att lärarnas rörlighet är den största utmaningen när det gäller att säkerställa kompetens i form av utbildade VFU-handledare i övningsskolorna. Utbildade handledare väljer att byta skola vilket medför att lärosätet regelbundet behöver göra professionsutvecklande utbildningsinsatser när nya handledare tillkommer. Det gör det svårt att uppnå och bibehålla en hög andel utbildade handledare, eftersom rektorerna kan vara återhållsamma med att låta nyanställda lärare genomföra handledarutbildning. Vissa lärosäten har även svårt att säkerställa att det finns behöriga lärare med handledarutbildning inom vissa ämnen. Sammantaget orsakar personalomsättningen, framför allt bland handledare men även hos skolhuvudmännen och på lärosätet, en kompetensbrist och en bristande kontinuitet som gör det svårt att bibehålla och utveckla kvaliteten i VFU inom övningsskolorna.

Flera lärosäten påpekar betydelsen av att engagera rektorerna vid övningsskolorna eftersom skolledaren beslutar förutsättningarna för en organisation för att ta emot studentgrupper och påverkar handledarnas möjlighet att genomföra handledarutbildning. Även om handledarutbildningen värdesätts högt kan rektorer vara motvilliga till att låta lärare genomgå utbildningen. En orsak är att det inte finns vikarier att tillgå när handledarna behöver minskad undervisningstid. Utöver handledarutbildningen behöver VFU-handledaren också tid för att delta i kompetensutveckling, i samverkansmöten med lärosätet och tid för själva handledningen. Det har varit en utmaning att frigöra tid för handledarna. Ett lärosäte konstaterar att kvaliteten i VFU har minskat när övningsskolans ledning inte prioriterar VFU-arbetet. Handledare är inte lika förberedda för sitt uppdrag och övningsskolan prioriterar bort samverkansträffar vilket medför att beredskapen och flexibiliteten minskar.

Kombinationstjänster har varit en utmaning

Många lärosäten har haft svårt att inrätta så kallade kombinationstjänster för lärare som ska dela sitt uppdrag mellan två arbetsgivare, exempelvis en övningsskola och ett lärosäte. Det skulle underlätta i lärosätets strävan att använda särskilt yrkesskickliga lärare inom både VFU och andra delar av utbildningarna. Ett lärosäte påpekar att både lärosätet och huvudmännen vill utbyta lärarkompetens, men att det är svårt att utforma förmånliga villkor inom ramen för kombinationstjänster. Bristen på kompetent personal bidrar också till att skolhuvudmän inte släpper ifrån sig sin personal.

Det har också funnits utmaningar med att realisera förväntningarna på forsknings- och utvecklingsarbeten mellan lärosätet och skolhuvudmännen som funnits inom ramen för försöksverksamheten. Det har varit svårt att utveckla samverkan med forskningsprojekt som ska utgå från

huvudmännens problemområden. Ett lärosäte beskriver att de haft svårt att finna långsiktiga strategier så att forsknings- och utvecklingsarbete blir ett naturligt inslag i samarbetet. Forskarna och övningsskolorna behöver kommunicera om förväntningarna, och övningsskolorna behöver kunna förmedla sina behov av ny kunskap så att forskningen blir relevant för dem.

Vad har medlen använts till?

Lärosätena fick beskriva vad de utbetala medlen för försöksverksamheten i huvudsak har använts till. Lärosätenas svar hamnar främst i tre kategorier: ökade medel till skolhuvudmän och övningsskolor, lönekostnader och övrigt.

Utökade medel till huvudman och övningsskola

Två tredjedelar av lärosätena har utökat ersättningen till huvudmännen och övningsskolorna som deltar i försöksverksamheten. Storleken på tillskottet varierar, men den extra ersättningen utgår från antalet studenter i försöksverksamheten och belopp per vecka, per kurs eller per termin. Något lärosäte har villkorat medlen eftersom de ska användas på sätt som tydligt relateras till övningsskolorna. Ett annat har gett ersättning för VFU-handledare med handledarutbildning eller använt medlen till löner för att handledare ska kunna delta i handledarutbildning. Ett lärosäte beskriver att övningsskolorna har kunnat ansöka om projektmedel för kompetensutveckling med anknytning till samverkan. Projektmedlen har använts till handledarutbildning i övningsskolor, utökat uppdrag som VFU-ansvarig och utveckling av VFU-organisationen. Ett annat lärosäte beskriver att huvudmännen har fått ersättning när deras skolor deltagit i utbildningen som förbereder dem på att bli övningsskolor.

Flera av lärosätena har följt upp hur skolhuvudmännen har använt den utökade ersättningen. Medel har bland annat använts som en extra ersättning för mottagandet av studenter, för att skapa utrymme för VFU-handledares och VFU-samordnares uppdrag och för egna utvecklingsarbeten relaterade till VFU. Huvudmännen har också använt medlen till handledarutbildning, vikariekostnader i samband med handledarutbildning, kompetensutveckling, litteratur och inköp av teknikutrustning.

Lönekostnader har varit ett vanligt användningsområde

Nästan alla femton lärosäten har svarat att medel använts till lönekostnader. Det har finansierat roller eller tjänster som projektledare, inriktningsansvariga för samverkan, processledare, VFU-ledare, mentorer, kontaktpersoner, mästrelärare och lärare inom verksamhetsintegrering men också deltagande i så kallade parlärskap på övningsskolorna. Det framgår tydligt att dessa olika roller har varit mycket betydelsefulla för kvaliteten i VFU:n.

Medel har även använts till att utöka lärosätets lärares tid utan att de kopplar lönekostnaderna till en särskild roll. Den utökade tiden har använts till:

- fler platser på handledarutbildning och erbjudande om kostnadsfri handledarutbildning
- planering av och deltagande i olika former av kompetensutveckling, exempelvis informationsträffar, seminarier, föreläsningar och workshoppar
- fler VFU-besök
- stärkt bemanning av teoretiska kurser
- planerings- och samverkansdagar
- forsknings- och utvecklingsprojekt i samverkan med skolhuvudman
- samverkan med andra lärosäten
- utvärdering av och inom försöksverksamheten samt följeforskning.

Övriga kostnader

Lärosätena anger även att medel har använts till resekostnader och lokalkostnader i samband med att man utlokaliserat handledarutbildning, samt till fler VFU-besök och olika samverkansmöten. Andra exempel är kostnader för VFU-lärares och VFU-handledares kompetensutveckling och ibland även kostnader som rör studenter när medel har använts till föreläsare eller konferenser. Lärosäten har bekostat bokpaket med studentens centrala kurslitteratur så att handledarkollegiet på övningsskolorna är väl insatta i kursens teoretiska delar. Medel har också använts för att utveckla digitala plattformar och digitala bedömningsverktyg.

Sammanfattning av frågeformulärets kvalitativa del

Alla lärosäten nämner betydelsen av handledarutbildade VFU-handledare och redogör på olika vis att handledningens kvalitet har blivit bättre i övningsskolorna. Även organisationen av VFU har blivit bättre, både på lärosätet och i övningsskolan. Hälften av lärosätena nämner att bedömningen och/eller examinationen av studenterna har blivit bättre inom försöksverksamheten med övningsskolor. Flera menar att bedömningen har blivit mer likvärdig och rättssäker. Det ses främst som ett resultat av att fler VFU-handledare har genomgått handledarutbildning och att det finns fungerande samarbeten mellan VFU-lärare, VFU-handledare, VFU-ansvariga i övningsskolor, VFU-koordinatör vid lärosätet och VFU-samordnare hos huvudmännen.

För att kunna ta emot många studenter har det utvecklats en organisation för VFU vid övningsskolorna som exempelvis omfattar ett genomtänkt mottagande och en samsyn om handledning av studenter och om kvalitet i VFU. Ungefär hälften av lärosätena nämner att det ibland har varit svårt att säkerställa studentkoncentrationen på övningsskolorna eller i övningsskoleområdena. Det råder annars stor enighet om att lärarnas

rörlighet är den största utmaningen när det gäller att säkerställa kompetens i form av utbildade VFU-handledare.

En tredjedel av lärosätena uttrycker på olika sätt att kopplingen mellan teori och praktik har förbättrats. Samverkan med färre huvudmän och övningsskolor gör det enklare att sammankoppla teori och praktik och att säkerställa kontinuiteten i samarbetet. Vissa lärosäten beskriver även försöksverksamheten som tids- och resurskrävande eftersom den i hög grad bygger på delaktighet och samverkan.

Över en tredjedel av lärosätena nämner att VFU inom övningsskolorna har utvecklats med stöd av uppföljningar och/eller utvärderingar. Det finns flera exempel på erfarenhetsutbyte mellan övningsskolor och uppföljning i samverkan med skolhuvudmän. Det kan vara möten där lärosätet och huvudmän är representerade på olika nivåer. Inom samverkan fokuserar de på att planera, genomföra, följa upp och utvärdera VFU. Vissa lärosäten har särskilda tilläggsavtal, eller andra dokument som verktyg för att följa upp kvaliteten i VFU:n på övningsskolorna.

Lärosätena redovisar att de utbetalda medlen för deltagande i försöksverksamheten i huvudsak har använts till ökade medel till skolhuvudmän och övningsskolor och lönekostnader.

Hur upplevde studenterna kvaliteten i sin VFU?

Utvärderingens andra etapp omfattar även intervjuer med sammanlagt 38 nyexaminerade lärare och förskollärare som vårterminen 2019 arbetade i skolan eller förskolan minst 50 procent av heltid. De intervjuades via telefon utifrån ett formulär³¹ med frågor med särskild anknytning till kvalitetsaspekterna koncentration, kompetens och samverkan om hur de upplevt sin VFU före, under och efter utbildningens VFU-perioder. Av de 38 lärarna hade 17 lärare (45 procent) gjort sin VFU i minst en övningsskola och 21 lärare (55 procent) genomfört sin VFU i skolor (tabell 1). Intervjuszvaren redovisas utifrån lärarnas erfarenhet av övningsskolor eller skolor samt lärarexamen. Eftersom intervjuerna inte spelades in är svaren inte transkriberade. Däremot fördes anteckningar under tiden som intervju pågick och för varje intervju finns därför svar nedtecknade som redovisar vad den intervjuade uppehöll sig vid. Svaren för de olika inriktningarna av grundlärarexamen och ämneslärarexamen har slagits samman i analysen.

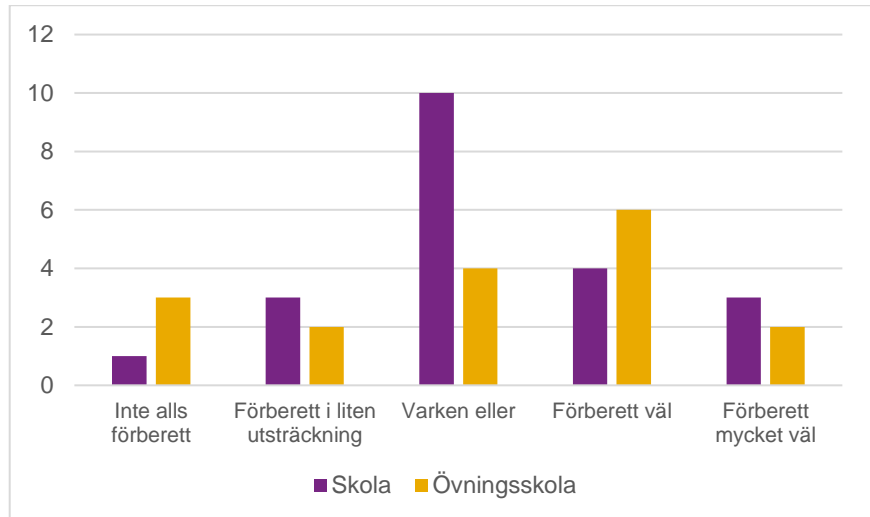
Tabell 1. Lärarexamen och erfarenhet av VFU i skola respektive övningsskola för de 38 intervjuade nyexaminerade lärarna.

Examen	Antalet intervjuade nyexaminerade lärare	
	Skola	Övningsskola
Förskollärarexamen	4	4
Grundlärarexamen F-3	3	3
Grundlärarexamen 4-6	1	0
Grundlärarexamen fritidshem	1	1
Ämneslärare 7-9	1	2
Ämneslärare Gy	8	7
Yrkeslärare	3	0
Totala antalet intervjuade	21	17

Förberedelse inför VFU

Mer än hälften av de intervjuade lärarna och förskollärarna svarade att lärosätet inte hade förberett dem tillräckligt för VFU:n (figur 8). Däremot svarade nästan alla att mottagandet varit bra i både övningsskolor och skolor.

³¹ Bilaga 3 Mall för telefonintervjuer med lärare

Figur 8. Hur väl skulle du bedöma att lärosätet sammantaget förberedde dig för din VFU? (n=38)

Förskollärarna efterfrågade bättre framförhållning

Förskollärarna tyckte att lärosätet förberett dem väl inför VFU:n, både inom och utanför försöksverksamheten med övningsskolor. Samtidigt efterfrågade de mer framförhållning för att i god tid hinna ta kontakt med handledaren. De exempel som beskrevs tyder på att framförhållningen var något bättre inom försöksverksamheten med övningsskolor.

Förskollärare som genomfört sin VFU i förskolor hade fått informationen om VFU-placeringen en till tre veckor före kursstart och hade möjlighet att kontakta sin handledare. I enstaka fall fick de informationen endast några dagar i förväg. Lärosätet hade vid ett möte informerat dem om vad som förväntades av dem inom ramen för VFU-kursen.

De förskollärare som hade erfarenhet av övningsförskolor fick sin VFU-placering två till fyra veckor före kursstart och hade i vissa fall möjlighet att göra ett besök, men då på eget initiativ. Lärosätet hade informerat om VFU-kursen vid ett möte. Några förskollärare i gruppen beskrev att de före VFU:n fått formulera sina förväntningar och ange vad de ville utveckla under perioden. Den uppgiften låg senare till grund för en reflektion efter VFU:n.

Alla intervjuade förskollärare ansåg att de blivit väl mottagna av personalen på förskolorna och övningsförskolorna, men på grund av lärosätets bristfälliga framförhållning hade förskolorna i vissa fall inte hunnit förbereda sig på studenternas ankomst:

Överlag var mottagandet bra. Däremot var förskolorna lite irriterade på den korta framförhållningen, vilket de framförde till lärosätets VFU-koordinator som lade skulden på kommunen.

Grundlärarnas förberedelse för VFU

Det fanns vissa skillnader mellan grundlärare vid övningsskolor och grundlärare vid skolor, där en mer positiv bild framträdde för grundlärarna från övningsskolor. Vissa grundlärare med erfarenhet av VFU vid skolor svarade att deras lärosäte hade förberett dem väl medan andra menade att lärosätet inte hade förberett dem. De hade fått veta sin VFU-placering en till tre månader före kursstart. Lärosätet hade informerat dem om VFU-kursen vid ett möte och de hade tagit kontakt med handledaren på eget initiativ.

Alla grundlärare med erfarenhet av övningsskolor svarade att deras lärosäte förberett dem väl eller mycket väl. De hade fått information om VFU-placering tre till fyra veckor i förväg. Inför VFU:n hade de dokumenterat sina förväntningar, och efter VFU fick de reflektera över vad de hade skrivit. En grundlärare berättade att de inför VFU:n blev kallade till ett möte med övningsskolans rektor och VFU-ansvarig lärare för att få information om övningsskolan.

Grundlärarna blev väl mottagna både i skolor och i övningsskolor. En grundlärare beskriver sitt mottagande på övningsskolan:

Jag blev bra bemött, det kändes som att alla lärare och handledare på övningsskolan förstod syftet med att ha lärarstudenter. De hade bra kunskap om vad vi gjorde där och vilken kurs vi läste.

Ämneslärarna upplevde otillräcklig förberedelse

Ämneslärare både i övningsskolor och i skolor efterfrågade mer förberedelse inför VFU. De gav exempel på att de inte förberetts tillräckligt inför lektionsplanering, konflikthantering eller verksamhetens förväntningar på dem under VFU:n:

Jag tycker att man ska prata om vad som förväntas av mig som student under VFU. Ibland är det administrativa språket svårt att förstå. Man är inte inne i bedömningsmatriser etc.

Ämneslärare med erfarenhet av VFU i skolor hade fått information om VFU-placering två till fyra veckor i förväg och hade varit på flera skolor under sin VFU. Merparten av ämneslärarna hade fått en kursintroduktion på lärosätet och påmint om att kontakta handledaren. Några hade även besökt sin handledare och en av dem hade schemalagd tid för besöket. Flera hade velat veta mer om skolans förväntningar på deras undervisning och om konflikthantering, bedömning och administration. En ämneslärare föreslog hur relevant förberedelse inför VFU:n kan minska glappet mellan teori och praktik:

Det behövs bättre koppling mellan de övriga kurserna och VFU:n. Jag skulle vilja lära mig mer om hur särskilt skickliga lärare genomför olika moment. Det kan man lära sig i teorikurserna på

lärosätet, exempelvis genom att lyssna på lärare som berättar hur de jobbar med bedömning, tolkar kunskapskrav etc.

Informationen om VFU-placering hade gått ut två till fyra veckor i förväg även för ämneslärarna med erfarenhet av övningsskolor, vilket de var nöjda med. Även om förberedelserna i övrigt hade varit otillräckliga så fungerade informationen och de tog kontakt med handledaren på egen hand:

Jag hade möten på universitet med handledaren och fick sätta upp mål för vad jag ville uppnå under min VFU. Förarbetet med handledaren var bra. Mötet bokade lärosätet in.

Ämneslärare med erfarenhet av övningsskolor gav flera konkreta exempel på övningar som de hade genomfört på lärosätet, bland annat att de hade tränat på att hålla lektioner för varandra i studentgruppen och att det hade varit en mycket värdefull övning i att hitta en lämplig undervisningsnivå:

Vi gick igenom saker på lärosätet som var bra för VFU, exempelvis hur man inleder en lektion på rätt sätt så att man inte börjar i fel ände och hur man därefter behåller klassens uppmärksamhet. Vi gick även igenom hur man arbetar med relationen till eleverna. Vi fick ingen information om att besöka skolan innan VFU, men vi var rätt välinformerade.

En annan ämneslärare med erfarenhet av VFU i övningsskolor saknade den formen av förberedelse på lärosätet:

Vi har till exempel inte tränat på att ha lektioner och det är något som lärarstudenter borde träna mer på. Jag lade mycket tid på att ”coacha” andra studenter som var mindre erfarna än jag.

Ämneslärarna kände överlag sig väl mottagna i både övningsskolor och skolor.

Erfarenhetsutbyte under VFU

De intervjuade lärarna beskrev om de genomförde VFU:n på egen hand eller tillsammans med andra studenter och gav i det sistnämnda fallet exempel på tillfällen när det varit möjligt att utbyta erfarenheter.

Förskollärarna i övningsförskolor var flera tillsammans

Förskollärarna som gjort sin VFU i förskolor utanför försöksverksamheten hade i flera fall varit ensamma utan möjlighet att samtala med andra studenter, vilket de påpekade var något som de hade saknat. En av dem hade genomfört sin VFU med flera andra studenter och beskrev att det hade funnits många tillfällen att prata med andra studenter utan att det skedde inom ramen för organiserade träffar.

Förskollärare i övningsförskolor hade däremot genomfört sin VFU tillsammans med andra studenter och beskrev att detta lett till många informella tillfällen till erfarenhetsutbyte. En förskollärare skildrade även organiserade tillfällen för samtal:

Jag delade VFU-placering tillsammans med andra i samma förskoleområde och vi träffades varannan fredag för att reflektera tillsammans i en timme. Det var kul att sitta och prata om våra erfarenheter och dela med sig av tips till varandra. Det hade varit bra om vi hade fått vara med i varandras barngrupper också, men vi frågade aldrig efter den möjligheten.

Förskollärarna kände däremot inte till om det hade funnits någon VFU-ansvarig funktion vid övningsförskolan eller förskolan.

Grundlärarna i övningsskolor fick erfarenhetsutbyte

Grundlärarna med erfarenhet av skolor hade oftast varit ensamma, men en var VFU-placerad med studenter från andra inriktningar. De hade däremot inte haft någon möjlighet till reflektion med andra studenter vid organiserade träffar, men det hade funnits utrymme för informell reflektion med andra studenter.

Grundlärarna med erfarenhet av övningsskolor hade genomfört merparten av sin VFU tillsammans med andra studenter. Det fanns exempel på när koncentrationen hade uppfattats som väl hög:

Det var lite för många med tio studenter på samma skola. Vi fick nästan inte plats i personalrummet. Fyra studenter tycker jag är ganska lagom.

Negativa reaktioner var ett undantag och en större koncentration av studenter beskrevs framförallt som fördelaktig:

Vi satt och planerade rätt mycket tillsammans och var med på varandras lektioner några gånger, men vi hade olika handledare.

Tillfällen för erfarenhetsutbyte handlade exempelvis om informella möten i övningsskolans lokaler. Andra tillfällen som beskrevs var mer organiserade, såsom reflektion i grupp tillsammans med andra studenter och lärare. Grundlärarna hade dessutom ofta planerat lektioner tillsammans med andra studenter. En övningsskola hade sammankallat studenterna efter trepartssamtalen för ett möte där även lärosätesrepresentanterna deltog.

Ämneslärarna genomförde sin VFU med andra studenter

Ämneslärarna hade genomfört hela eller delar av sin VFU tillsammans med flera andra studenter, oavsett om de hade varit i övningsskolor eller inte. Överlag hade de mycket positiva erfarenheter av att vara flera studenter samtidigt och beskrev främst informella men även formella tillfällen för gemensam reflektion. På en övningsskola hade det varit 20–30 studenter samtidigt, vilket hade lett till mängder av samtal som upplevts värdefulla:

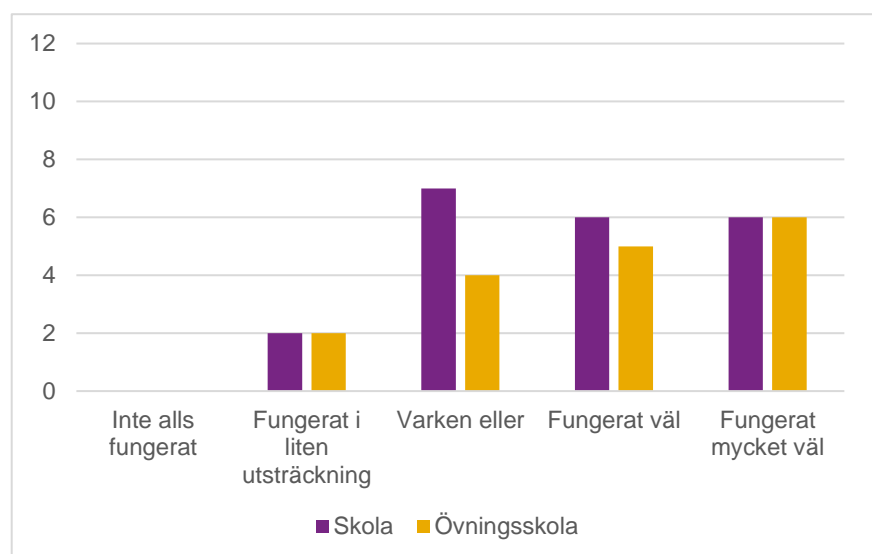
Vi hade jättebra samarbete, delade material, satt med på varandras lektioner och gav varandra feedback efteråt.

En ämneslärare påpekade betydelsen av att de på övningsskolan hade haft ett rum för VFU-studenter eftersom det hade underlättat för samtalen mellan lektionerna:

Vi satt och reflekterade hela tiden och det gynnar ens egen utveckling så otroligt mycket. Det var både informella och formella samtal. Men vi levde lite i bubblan tillsammans med de andra VFU-studenterna. Jag skulle säga att det inte finns någonting som gynnar mer än att ha en annan student som man kan bolla med under sin VFU. Vi satt med på varandras lektioner och gav varandra feedback efteråt.

Handledning under VFU

Strax över hälften av de intervjuade lärarna och förskollärarna svarade att handledningen hade fungerat väl eller mycket väl. Det fanns ingen skillnad mellan gruppen med erfarenhet av övningsskolor och den med erfarenhet av skolor (figur 9).

Figur 9. Hur tycker du att din handledning har fungerat under alla dina VFU-perioder? (n=38)

Förskollärarna i övningsförskolor hade fler trepartssamtal

Båda grupperna förskollärare hade haft flera VFU-placeringar under utbildningen och olika handledare varje eller nästan varje VFU-period. Merparten av deras handledare hade genomgått handledarutbildning. Förskollärare med erfarenhet av övningsförskolor upplevde i något högre utsträckning att handledningen fungerat väl eller mycket väl, jämfört med dem med erfarenhet av förskolor.

Förskollärarna i övningsförskolor hade haft trepartssamtal under flera av sina VFU-kurser, medan förskollärarna i förskolor hade haft ett trepartssamtal under sin utbildning. Förskollärare med erfarenhet av övningsförskolor beskrev trepartssamtalen något mer positivt och var överlag nöjda med återkopplingen som de fått. En förskollärare som gjort en VFU-period utomlands hade haft trepartssamtal med lärosätets lärare via Skype, vilket fungerat mycket bra.

Grundlärarna i övningsskolor hade fler handledare med handledarutbildning

Grundlärarna i skolor svarade att handledningen fungerat väl eller mycket väl. Samtidigt hade de både positiva och negativa erfarenheter av handledningen. Hälften av deras VFU-handledare hade genomgått handledarutbildning. En grundlärare hade saknat konstruktiv kritik och tillfällen till eget ansvar, men beskrev att handledaren varit bra på att rekommendera litteratur och ge råd om undervisningen. En annan som uppskattat sin handledning kopplade det till både bemötandet och mängden återkoppling:

Jag behandlades som en medarbetare vilket var väldigt positivt. Hon var mån om att jag skulle få prova på yrket. Vi satt ned i ett tidigt skede, utvärderade moment och pratade om feedback.

Grundlärarna med erfarenhet av övningsskolor uttryckte överlag att handledningen fungerat väl eller mycket väl. Merparten av deras VFU-handledare hade genomgått handledarutbildning. Undantaget var en lärare som hade haft tre utbildade handledare under sin utbildning. Förutsättningarna hade dock kunnat vara bättre för VFU-handledarna. Ett exempel var en grundlärare som fått vara helt självgående när handledaren inte hade haft tid att ge stöd. En annan grundlärare menade att övningsskolorna borde ha underlättat för handledarna så att de hade mer tid för studenterna.

På frågan om vad som varit särskilt bra med VFU svarade en ämneslärare med erfarenhet av övningsskolor att det var handledningen och möjligheten att möta olika skolor och ledarskap:

På övningsskolan var det väldigt bra. Jag byggde upp en relation med dem som jobbade där och med eleverna och det var en trygghet. Det var också bra att få vara på en annan skola det tredje året. Med olika handledare får man se olika ledarskapstyper. Det har varit toppen att kunna jämföra olika VFU-skolor.

En annan grundlärare i övningsskolan betonade handledarens betydelse för upplevelsen av VFU:n:

Fördelen är att man kan bolla med någon om planeringen och om olika sätt man kan använda teorier på. Det bästa är att bolla med sin handledare och få hjälp med att gallra bort saker som inte fungerar och prata om strategier för hur man kan hantera olika situationer. Det är också viktigt att få feedback på allt man gör och att handledaren är ärlig mot sin VFU-student.

Grundlärarna från både övningsskolor och skolor var mycket nöjda med sina trepartssamtal. I båda grupperna framgick att de fått trepartssamtal under flera och i vissa fall samtliga VFU-kurser, även om så inte alltid var fallet. Beskrivningarna visade att lärosätesrepresentanterna hade observerat undervisningsmoment, i ett fall på distans, och därefter pratat om studentens progression tillsammans med VFU-handledaren och studenten. Även trepartssamtalet som genomfördes via Skype hade gett studenten god återkoppling.

Ämneslärarna upplevde överlag god handledning

Ämneslärarstudenterna i båda grupperna hade oftast eller alltid handledare med handledarutbildning. De var överlag mycket positiva till sin handledning. Två tredjedelar av ämneslärarna från övningsskolor svarade att handledningen fungerat väl eller mycket väl, med tyngdpunkten på det senare. Motsvarande för ämneslärarna från skolor var drygt hälften. De ämneslärare som var mer positiva till sin handledning nämnde att handledaren hade gett regelbunden återkoppling och att de fått ta mycket ansvar under VFU:n:

Jag började med att auskultera på lektioner. Jag fick ganska fria händer när jag började med egna lektioner och fick planera själv, men tittade på planeringen vid något enstaka tillfälle med handledaren. Jag fick feedback efteråt och följde med handledaren på alla möten under dagen och fick förklaringar här och där om hur saker fungerade.

En annan ämneslärare i gruppen från skolor påpekade betydelsen av att få möta olika miljöer och handledning:

Det bästa var att jag var på olika skolor och fick uppleva olika miljöer och lärarstilar, det gav en bredd i hur saker och ting kan

fungera. Det är bra att se hur olika människor tänker, det hjälpte mig att bygga min egen lärarroll.

Ämneslärare med erfarenhet från övningsskolor beskrev att de hade gjort egna lektionsplaneringar eller följt färdigplanerade lektioner. Flera i gruppen berättade om kontinuerlig återkoppling, att de fått reflektera tillsammans med sin handledare och auskultera hos andra lärare:

Handledaren var väldigt mån om att vi skulle få prova på, auskultera och genomföra egna moment. Det fanns tid för att diskutera och reflektera tillsammans med handledaren.

En ämneslärare med erfarenhet av övningsskolor gav exempel på handledningens betydelse för VFU:n:

Handledningen var särskilt bra. Det bästa med VFU var att jag hade en väldigt bra och kompetent handledare och att jag fick stor frihet att planera själv och genomföra lektioner.

Ämneslärare vid övningsskolor som var mer negativa till sin handledning nämnde att de saknat en erfaren handledare som gett stöd utifrån frågor och funderingar, att de fått för lite eller inget ansvar, att rutinerna för handledning brustit eller att personkemin inte fungerat:

Det fanns stort utrymme att prata om mina olika ämnen men inget utrymme att prata om själva lärarrollen.

En ämneslärare gav exempel på hur det kändes att få för mycket ansvar:

Handledaren hjälpte mig inte särskilt mycket där. Det var för höga förväntningar på mig, jag kastades in i allt utan att veta vad jag skulle göra. Andra gången som jag höll i undervisningen så fick jag ingen hjälp av handledaren trots att jag inte klarade av att handskas med eleverna.

Båda grupperna ämneslärare svarade att trepartssamtalen fungerat bra. Andelen ämneslärare som genomfört fler än ett trepartssamtal under sin utbildning var högre i skolor än i övningsskolor. Trepartssamtalen hade oftast inletts av att lärosätets lärare observerade en lektion innan handledaren, studenten och lärosätets lärare genomfört en reflektionsrunda.

Examination av VFU har stora likheter

De intervjuade lärarna och förskollärarna beskrev liknande bedömningsunderlag för examination av VFU. Examinationen bestod av olika kombinationer av handledarens bedömning, lärosätets bedömning av genomförda uppgifter, utfallet av trepartssamtalet och någon form av muntlig redovisning på lärosätet. En förskollärare svarade att det funnits en digital VFU-portfölj där studenterna ombetts att reflektera över sin förmåga

till ledarskap före, under och efter VFU:n. En ämneslärare beskrev en loggbok som använts för att bedöma VFU.

Flera lärare med erfarenhet av VFU i övningsskolor nämnde vid intervjuerna att handledare, rektor och annan personal haft bra kunskap om VFU, men det svaret var inte lika vanligt bland lärare med erfarenhet av VFU i skolor.

Uppföljningen av VFU fungerade sämre

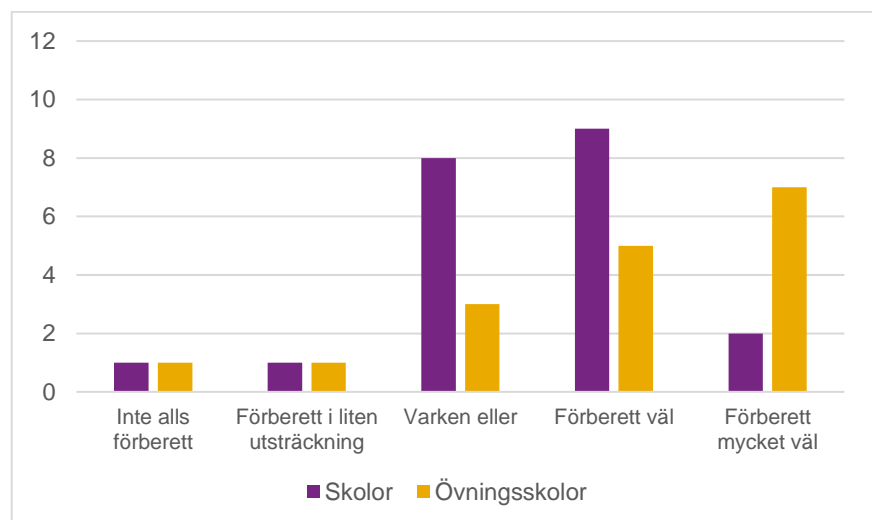
Förskollärarna menade överlag att uppföljningen av VFU inte fungerade på ett systematiskt sätt. I enstaka fall hade de fått möjlighet att lämna synpunkter på sin handledning. Den generella inställningen till hur lärosätena tagit tillvara och åtgärdat de saker som förskollärarna lämnat synpunkter på var ändå negativ. Flera av de intervjuade förskollärarna hade på egen hand bytt VFU-placering genom att ta kontakt med en annan förskola.

Merparten av grundlärarna upplevde att deras erfarenheter under VFU följts upp men att synpunkterna inte alltid tagits omhand av lärosätet.

I båda grupperna med ämneslärare varierade erfarenheterna av lärosätets uppföljning. Några upplevde att det inte genomfördes någon systematisk uppföljning alls. Det hade varit särskilt svårt för lärosätet att hörsamma önskemål om byte av VFU-handledare eller VFU-placering.

Förberedelse för yrkeslivet

Över hälften av de intervjuade lärarna och förskollärarna svarade att VFU:n förberett dem väl eller mycket väl för yrkeslivet (figur 10). Det går inte att avgöra om erfarenheten av övningsskolor har bidragit till graden av förberedelse.

Figur 10. I vilken utsträckning förberedde VFU:n dig för ditt yrkesliv? (n=38)

Förskollärarna väl förberedda men önskade ändå mer förkunskaper

Båda grupperna förskollärare, med ett undantag från vardera gruppen, tyckte att VFU:n förberett dem väl eller mycket väl för yrkeslivet. Ändå ansåg båda grupperna att de hade behövt mer information och kunskap om planering, utvärdering och föräldrakontakt:

Man får sällan se hur det ser ut med planering, reflektion och utvärdering. Det administrativa arbetet, som man ju ändå ansvarar för som förskollärare, tycker jag också att man saknar i utbildningen.

En förskollärare med erfarenhet av övningsförskolor efterfrågade längre eller fler VFU-perioder och mindre tid på lärosätet inom utbildningen:

Jag skulle uppskatta att ha mer kontinuerlig VFU, som två dagar i veckan under en termin eller ett läsår. Då är man alltid mentalt där och kan använda det man lär sig. Samtidigt är det viktigt att fortfarande ha VFU på heltid.

En annan förskollärare med erfarenhet av övningsförskolor gav exempel på vad som kan öka känslan av att vara förberedd inför yrket:

För att vara mer förberedd skulle man behöva få VFU-uppgifter som är mer anpassade till hur det ser ut i praktiken, bättre handledare och mer samarbete med andra studenter.

Efter avslutad utbildning erbjöds flera arbete på en av sina VFU-platser: en av fyra från förskolor och tre av fyra från övningsförskolor.

Grundlärarna efterfrågade mer kunskap om administration och bedömning

Grundlärarna hade velat ha mer information och kunskap om planering, utvärdering, elevhälsa och föräldrakontakt under sin VFU:

Det skulle varit bra att få ta del av fler administrativa arbetsuppgifter. Vi fick se mycket av det praktiska arbetet med undervisningen men inget av kränkingsanmälan, föräldrakontakt, elevhälsa etc.

En grundlärare nämnde behovet av kunskaper i att bedöma elever innan man arbetar som lärare:

För att vara mer förberedd hade jag velat veta mer om hur man skriver skriftliga omdömen. Jag hade heller inte sett utredningar om särskilt stöd förrän jag började arbeta.

Grundlärare med erfarenhet från skolor svarade bland annat att VFU borde vara mer integrerad i utbildningen. Även värdet av att få genomföra sin VFU i olika skolor nämndes:

Det skiljer sig väldigt mycket åt mellan olika skolor. Det hade varit värdefullt att uppleva olika miljöer under sin VFU.

Grundlärare med erfarenhet av övningsskolor gav exempel på hur det delade ansvaret för VFU ytterligare kan stärkas mellan lärosäte och övningsskola för att förbättra förberedelsen inför yrkeslivet:

Lärosätet behöver få in mer VFU i utbildningen. Man borde vara ute längre perioder eller kontinuerligt arbeta i nära samarbete med en skola så att man är där varje vecka.

En annan grundlärare från övningsskolan efterfrågade utbildade handledare och bättre rutiner för VFU:

Det behövs utbildade handledare, mer information till alla inblandade på skolan och bättre rutiner för att ta emot studenter.

Två av fem grundlärare från skolor erbjöds arbete i en av VFU-skolorna, liksom tre av fyra grundlärare från övningsskolor.

Ämneslärarna ville ha kunskap om administration, planering och bedömning

En dryg tredjedel av ämneslärarna tyckte att VFU:n förberett dem väl för yrkeslivet, oavsett om de hade erfarenhet av övningsskolor eller inte. Inom gruppen ämneslärare med erfarenhet av övningsskolor svarade nästan hälften att de kände sig mycket väl förberedda inför yrkeslivet.

På frågan om vad som ytterligare skulle förbättrat förberedelsen inför det kommande yrkeslivet svarade ämneslärare från skolor att de i större utsträckning velat delta i kursplanering, administration och föräldrakontakt:

VFU:n var bra på att förbereda hur det fungerar i yrket, men hur man planerar kurser, examinationer och liknande ingick knappt. Den administrativa delen av att vara lärare dök inte upp alls. Eftersom jag bara hade väldigt snälla klasser under VFU så var det inte representativt för hur det kan vara. Det är ändå svårt att se hur detta skulle kunna förbättras.

De efterfrågade också mer kunskap om och erfarenhet av att planera undervisning, rätta uppgifter och bedöma kunskaper:

Lärarytbildningen skulle behövt lära mig mer om de praktiska inslagen som man måste kunna i yrket. Den förberedelse jag saknar mest är att jag borde veta mer om planering, hur man konkret

arbetar med olika elevgrupper och om bedömning. Det behövs en bättre koppling mellan VFU och andra kurser inom utbildningen.

En ämneslärare med erfarenhet från skolor föreslog en mer kontinuerlig kontakt med skolan för att bättre förbereda för yrket:

Utbildningen bortser från det administrativa, mentorskap, studieplaner, kontakt med SYO, elevhälsoteam etc. Under VFU:n är det mest fokus på att hålla lektioner och formulera bra lektioner. Rättning fick jag inte lära mig alls. Konceptet med övningsskolor är lovande och skulle kunna göras ännu bättre. Man skulle kunna ha kontinuerlig kontakt med skolan genom exempelvis fältstudier, seminarier och auskultering som sedan diskuterades i kurserna på universitetet.

Flera med erfarenhet av övningsskolor önskade sig mer VFU under utbildningen för att kunna följa hela arbetsområden. En ämneslärare utvecklade förslagen på hur utbildningen och VFU ytterligare kan förbereda studenterna inför läraryrket:

En sak som skulle förbättra är just det här med hur man planerar lektioner för en hel kurs inom en årsplanering. Det är oftast så att man har fyra veckors VFU och inleder ett arbetsområde som man inte hinner vara med och rätta. Vi borde fått en genomgång av hur man lägger upp en termin eller ett läsår och vilka kursinslag som man behöver ge mer tid för. Vi behöver få in teorier om kunskapskrav i utbildningen. Eftersom det var en övningsskola hade det varit bra att sammanstråla med andra VFU-studenter för en utbildning i arbetssätt på övningsskolan. Lärosätet eller övningsskolan borde prata om lärares stresshantering och om hur det är att gå från studier till yrkesliv och om alla de saker som inte ingår i utbildningen. Som ny lärare har man ingen erfarenhet i bagaget och är mer strikt i sina bedömningar. Min handledare hade en genomgång om hur man hanterar bedömning, men det hade vi kunnat få mer av på universitetet. Hur kan jag som lärare hantera arbetsbördan så att jag kan fokusera på undervisningen och relationerna?

En ämneslärare med erfarenhet av övningsskolor kopplade samman möjligheterna till mer VFU med arbetsintegrerad lärarutbildning:

Nu startar vissa kommuner samarbeten med universitetet så att man kan läsa på halvtid och arbeta samtidigt, vilket gör att man kommer ännu mer in i det. Man hinner ju inte får en helhetsbild inom några veckors VFU. Det vore bra om VFU var längre eller om man kan kombinera studier med arbete.

En tredjedel av ämneslärarna från båda grupperna hade fått en anställning på en av sina VFU-skolor.

Yrkeslärarna betonade betydelsen av handledning

Yrkeslärarna skiljde sig från övriga intervjuade lärare genom att de genomfört sin VFU i skolan där de också var anställda. De beskrev att de haft goda möjligheter till informella samtal med andra studenter där de hade resonerat om lärosätets uppgifter och auskulterat på varandras lektioner.

De intervjuade yrkeslärarnas handledare hade handledarutbildning och handledningen hade fungerat mycket väl. Yrkeslärarna hade mellan ett till fyra trepartssamtal under sin utbildning och trepartssamtalen upplevdes som positiva. Ett trepartssamtal som genomfördes via telefon fungerade väl tack vare en i förväg planerad struktur.

På frågan om vad som var särskilt bra med VFU utmärkte sig betydelsen av handledning även för yrkeslärarna:

Svårt att särskilja VFU när man har jobbat hela tiden, men de kontinuerliga handledningstillfällena har varit värdefulla, exempelvis att kunna stämma av och fråga om elever med särskilda behov. Det finns vissa nackdelar med att genomföra VFU i tjänst. Det som var bra var att få den här handledaren. Hade jag inte haft VFU:n hade jag inte lärt mig pedagogiken på ett så handfast sätt.

Till skillnad från övriga intervjuade lärare upplevde yrkeslärarna att lärosätet följt upp deras VFU väl. Det var däremot inte tydligt att yrkeslärarna ansåg att VFU förberett dem väl inför yrkeslivet. En yrkeslärare tog upp möjligheten att vara på olika skolor som exempel på hur VFU:n bättre kunde förbereda inför yrkeslivet:

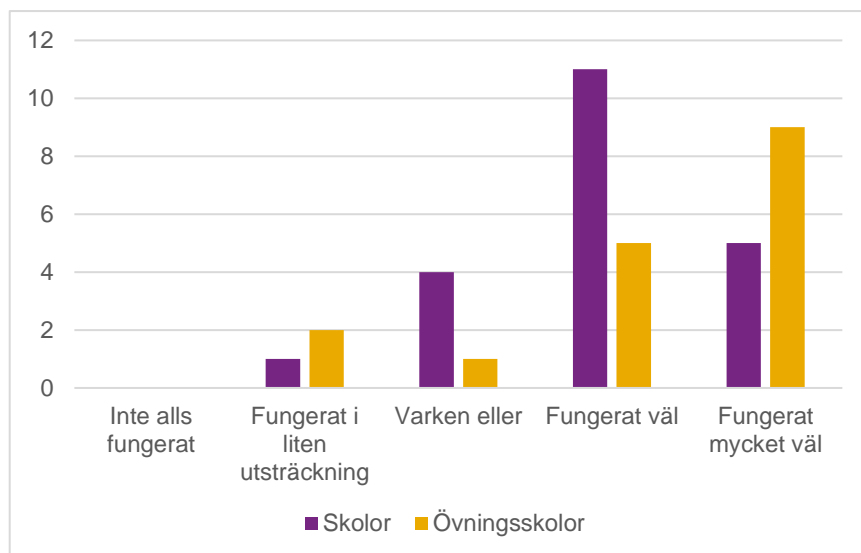
Det skulle vara bättre att inte genomföra VFU som anställd utan att följa handledaren som VFU är upplagd inom de övriga lärarprogrammen. Det skulle också vara bättre att få vara på flera skolor för att se olika miljöer och inte bara få se samma arbetsplats, även om det var en trygghet i sig.

En yrkeslärare påpekade ett behov av att få mer förberedelse på allt det som sker utanför undervisningen:

Grejen är att utbildningen fokuserar mycket på undervisningen men man blir snabbt varse att det är det som sker omkring som egentligen är det svåra. Att undervisa är inte det svåra utan det som sker i övrigt. Det kan skilja mellan skolor hur mycket man får uppleva den biten under sin VFU.

Sammantaget fungerade VFU väl

Merparten av de nyexaminerade lärarna och förskollärarna svarade att VFU:n som helhet fungerat väl eller mycket väl (figur 11).

Figur 11. Hur skulle du sammantaget bedöma att din VFU fungerade? (n=38)

Även om det fanns undantag så bedömde både förskollärare, grundlärare och yrkeslärare i både övningsskolor och skolor att deras VFU sammantaget fungerat väl eller mycket väl. För ämneslärarna framträdde en bild av VFU som var mer positiv inom gruppen från övningsskolor än inom gruppen från skolor. En ämneslärare med erfarenhet av övningsskolan reflekterade över att vara placerad i samma övningsskola under hela sin VFU:

Det var en fördel med att göra VFU på samma ställe för progressionens skull och för en rättvis bedömning. Däremot var det en nackdel att bara se en och samma kultur i en skola där alla var lugna i en städad miljö. Det var inte jättebra för min ledarskapsutveckling.

En ämneslärare beskrev det positiva med övningsskolornas sätt att kontinuerligt ta emot studenter och att eleverna förberetts på det:

Det var bra att eleverna var med på att det hela tiden kom nya VFU-studenter, det var viktigt för att kunna genomföra VFU:n. Det kändes i kulturen att eleverna var respektfulla mot läraren och mot andra vuxna. Eleverna verkade medvetna om att de var på en övningsskola och att lärarstudenter kommer dit för att öva.

Det förekom även negativa erfarenheter för ämneslärare i övningsskolor:

I början var det bra men sedan kändes det som slöseri med tid. Man fick inte möjlighet att hålla lektioner eller så kände handledaren att man redan kunde undervisa och då fick man inte öva mer. Det fanns inte mycket tid för reflektion.

En ämneslärare från gruppen med erfarenhet av övningsskolor gav exempel på vad som var särskilt bra med VFU:

Det bästa var att få se det praktiska och prova på olika teorier och didaktiska metoder, men också att få se den biten som man inte ser så mycket inom utbildningen, som mentorskap, administration och det kollegiala. Allt det hamnar i skymundan på högskolan.

Sammanfattning av intervjuerna

Mer än hälften av de intervjuade lärarna och förskollärarna svarade att lärosätet inte hade förberett dem tillräckligt för VFU:n. Däremot svarade nästan alla att mottagandet varit bra i både övningsskolor och skolor.

Nyexaminerade förskollärare och grundlärare med erfarenhet av VFU i förskolor och skolor utanför försöksverksamheten hade oftast varit ensamma under sin VFU utan möjlighet att reflektera, planera och auskultera tillsammans med andra studenter. Koncentrationen av studenter i övningsförskolor och övningsskolor ledde däremot till fler informella möten för både förskollärary- och grundlärarystudenter. Ämneslärarna hade genomfört hela eller delar av sin VFU tillsammans med flera andra studenter, oavsett om de hade varit i övningsskolor eller inte. Överlag hade ämneslärarna mycket positiva erfarenheter av att vara flera studenter samtidigt och beskrev främst informella men även formella tillfällen för gemensam reflektion. Merparten av de nyexaminerade lärarna som kommenterade koncentration påpekade värdet av att under sin VFU få möjlighet att samtala med andra studenter och utbyta erfarenheter av att planera och undervisa.

De intervjuade underströk den betydelse som VFU-handledaren och handledningen hade för hur de sammantaget uppfattade kvaliteten i sin VFU. Den enskilt viktigaste faktorn för hög kvalitet i VFU var enligt många av dem regelbunden återkoppling av en VFU-handledare som hade tid för sitt uppdrag. Det var däremot ingen skillnad i hur lärarna och förskollärarna upplevde hur handledningen hade fungerat i övningsskolor respektive skolor. Förskollärarna med erfarenhet av övningsförskolor svarade i något högre utsträckning positivt om den handledning de hade fått och de var också något mer positiva till sina trepartssamtal.

Merparten av de intervjuade saknade systematisk uppföljning av VFU från lärosätets sida och främst saknade de tydliga åtgärder efter uppföljningen.

Över hälften av de intervjuade lärarna och förskollärarna svarade att VFU:n förberett dem väl eller mycket väl för yrkeslivet. Det framgår däremot inga

tydliga skillnader mellan grupperna med och utan erfarenhet av övningsskolor. På frågan om vad som skulle kunna förbereda dem ytterligare föreslog de exempelvis mer övning i att undervisa även på lärosätet, längre och/eller mer sammanhängande VFU och/eller verksamhetsintegrering under utbildningens övriga kurser. Flera menade att de hade önskat bättre förkunskaper i exempelvis planering och uppföljning av hela arbetsområden, bedömning, administration av elevärenden och konflikthantering.

På frågan om hur de som helhet bedömde hur deras VFU hade fungerat svarade merparten att den fungerat väl eller mycket väl. Även om det fanns undantag så bedömde både förskollärare, grundlärare och yrkeslärare i både övningsskolor och skolor att deras VFU sammantaget fungerat väl eller mycket väl. För ämneslärarna framträdde en bild av VFU som var mer positiv inom gruppen från övningsskolor än inom gruppen från skolor.

Slutsatser

UKÄ har i utvärderingen identifierat flera kvalitetshöjande faktorer i VFU inom försöksverksamheten med övningsskolor för kvalitetsaspekterna koncentration och kompetens. UKÄ konstaterar även att en nära samverkan mellan lärosäten och huvudmän med övningsskolor på flera sätt bidragit till högre kvalitet i VFU men att samverkansfrågorna fortsatt kräver utvecklingsarbete.

Bedömningen för varje enskild kvalitetsaspekt har stöd i olika empiriska underlag och faktorer som har bidragit till en högre kvalitet i VFU återfinns under alla tre kvalitetsaspekterna. Mottagandet av studenter har medfört en tydligare organisation av VFU:n, bland annat genom att nyckelfunktioner vid lärosäte och övningsskola har utvecklats tillsammans med andra strukturer för samverkan. En större koncentration av studenter och av VFU-handledare har också ökat möjligheterna till erfarenhetsutbyte mellan studenter och handledare samt inom dessa grupper. Försöksverksamhetens satsningar på handledarutbildning för VFU-handledare har vidare stärkt handledningens kvalitet, bidragit till mer likvärdig och rättssäker bedömning och förtydligat VFU-handledarens roll som lärarutbildare. Dessutom har kunskapen om lärarutbildningarna ökat hos övningsskolans personal och hos huvudmännen, vilket gjort att de tar ett större ansvar för studenternas VFU. En organisation för samverkan tydliggör också ansvarsfördelningen mellan lärosäte och huvudman, vilket enligt flera lärosäten har bidragit till större tillit och mer dialog mellan parterna. Det har blivit ett gemensamt ansvar att utbilda skickliga lärare.

Samtidigt kvarstår utmaningar. Lärosäten har inte lyckats med att använda särskilt yrkesskickliga lärare i lärarutbildningarna såsom förordningen avsåg att uppmana dem till. De skäl som anges handlar bland annat om svårigheter med att inrätta tillräckligt förmånliga kombinationstjänster för personer som delar sitt uppdrag mellan två arbetsgivare som övningsskola och lärosäte. Forsknings- och utvecklingsarbete har inte inletts i den omfattning som lärosätena angett i sina ansökningar och som huvudmännen med övningsskolor hade förväntat sig, men det ingick inte i villkoren för att delta i försöksverksamheten med övningsskolor.

Koncentration

Enligt förordningen om försöksverksamhet skulle högskolan använda ett begränsat antal övningsskolor eller övningsförskolor så att en hög koncentration av studenter uppkommer vid varje skola. En högre koncentration av studenter och därmed också handledare förväntades säkerställa fler möjligheter till erfarenhetsutbyte mellan såväl handledare och studenter som mellan handledare och mellan studenter på övningsskolan.

UKÄ rekommenderar lärosäten och skolornas huvudmän att avtala om ramverk för koncentrationen av studenter och VFU-handledare vid övningsskolor som ger studenter och VFU-handledare fler tillfällen till erfarenhetsutbyte och samtidigt lämpar sig för verksamheten och regionen.

Det var en större koncentration av studenter vid övningsskolor än övriga skolor vårterminen 2016.³² Det genomsnittliga antalet studenter per skola var med något undantag högre vid övningsskolor än vid skolor redan 2016, både vid en jämförelse mellan lärosätena som ingick och stod utanför försöksverksamheten och vid en jämförelse mellan de övningsskolor och skolor som samverkade med ett specifikt lärosäte. Enligt resultaten som redovisas i denna rapport är det genomsnittliga antalet studenter per skola större i övningsskolor än i övriga skolor vårterminen 2019, och det gäller för alla lärarexamina utom för yrkeslärarexamen. Vid bedömargruppens uppföljande platsbesök framgick att en större koncentration av studenter och VFU-handledare gett fler möjligheter till erfarenhetsutbyte och kollegialt lärande som även fördjupade det pedagogiska samtalet i övningsskolorna.³³

För att kunna ta emot många studenter har det på övningsskolorna utvecklats en organisation för mottagandet av studenter, med nyckelfunktioner som ombesörjer planering och kommunikation.³² Koncentrationen och de krav den har ställt har dessutom bidragit till en samsyn om begrepp såsom kvalitet i VFU och handledning av studenter. Flera lärosäten beskrev i frågeformuläret 2019 att en högre koncentration av studenter och VFU-handledare har gett handledarna bättre förutsättningar att diskutera bedömningar och ge studenterna möjlighet till återkoppling och konkreta råd från andra handledare och studentkollegor. Allt detta har utvecklat organisationen av VFU på lärosätet, hos huvudman och på övningsskolorna. Flera fokusgrupper beskrev vid de uppföljande platsbesöken att mottagandet av studenter har blivit hela övningsskolans angelägenhet.³³

Samtidigt angav hälften av de deltagande lärosätena att de haft svårt att upprätthålla koncentrationen av studenter i övningsskolorna eller i övningsskoleområdena. Geografiskt utspridda övningsskolor och studenter, bland annat på grund av distansutbildning, samt färre sökande till lärarutbildningarna försvårade koncentrationen.

I utvärderingens delrapport uttryckte UKÄ en oro om att de skolhuvudmän och skolor som blivit utan VFU-studenter i samband med lärosätenas koncentration av studenter riskerade en minskad möjlighet att rekrytera nyexaminerade behöriga lärare.³² Vid bedömargruppens uppföljande intervjuer uttryckte lärosätena, skolhuvudmännen och övningsskolorna att det inte fanns någon väg tillbaka utan att koncentrationen av studenter, satsningarna på handledarutbildning och den förtydligade strukturen för samverkan måste fortsätta även när förordningen har upphört att gälla.³³

³² UKÄ. 2017. *Uppföljning och utvärdering av försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskollärarutbildningar. Delrapport. Rapport 2017:13.*

³³ UKÄ. 2019. *Övningsskolor och övningsförskolor – Fallstudie inom lärar- och förskollärarutbildningar. Rapport 2019:18.*

Koncentrationen förbättrade organisationen av VFU och ökade möjligheterna till erfarenhetsutbyte mellan studenter och mellan VFU-handledare. Vid en fortsatt utbyggnad av övningsskolor bör lärosätena däremot vara fortsatt uppmärksamma på att koncentrationen till vissa VFU-skolor inte utarmar övriga VFU-skolor på strukturer för samverkan.

Kompetens

Förordningen om försöksverksamhet formulerade även villkoret för deltagande lärosäten att lärare och förskollärare som handleder studenter ska ha relevant utbildning för uppdraget. Lärosätet skulle även bidra med handledarutbildning när det inte fanns tillräckligt många handledare i en övningsskola.

UKÄ rekommenderar lärosäten och skolornas huvudmän att prioritera satsningarna på handledarutbildning och utveckla organisationen för genomförandet och förutsättningarna för VFU-handledares deltagande.

Svaren på frågeformuläret visar att andelen VFU-handledare med handledarutbildning om minst 7,5 högskolepoäng var betydligt högre i övningsskolor än i övriga skolor under läsåret 2018/19. Andelen lärare med en handledarutbildning om minst 7,5 högskolepoäng var högre vid övningsskolorna än vid skolorna även läsåret 2015/16 och övningsskolorna erbjöds också handledarutbildning i högre grad.³⁴

Alla deltagande lärosäten angav att handledningens kvalitet är en faktor som särskilt bidrar till hög kvalitet i VFU:n. Förutom handledarutbildning har VFU-handledare inom flera lärosätens försöksverksamheter erbjudits fortlöpande kompetensutveckling. Lärosätena framhåller att satsningen på handledarutbildning har stärkt handledningens kvalitet och likvärdighet, bidragit till en likvärdig och mer rättssäker bedömning av VFU och förtydligat VFU-handledarens uppdrag som lärarutbildare. Dessa slutsatser drog även UKÄ:s bedömargrupp i båda fördjupningsstudierna^{34, 35}. Vid de uppföljande platsbesöken underströk både lärosäten, huvudmän och övningsskolor att satsningen på handledarutbildning hade förbättrat samarbetet och det kollegiala lärandet mellan VFU-handledare.³⁵ VFU-handledarna framhöll själva att de hade större kunskaper om lärarutbildning och om bedömning av VFU samt att de tog större ansvar för studenternas professionsutveckling. Flera handledare tog även upp betydelsen av att de genomfört handledarutbildningen tillsammans med sina kollegor. Det hade bidragit till att de fortsatt att diskutera handledning, bedömning och forskning och vissa av dem beskrev detta som ett fördjupat pedagogiskt samtal på övningsskolan.

³⁴ UKÄ. 2017. *Uppföljning och utvärdering av försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskollärarytbildningar. Delrapport. Rapport 2017:13.*

³⁵ UKÄ. 2019. *Övningsskolor och övningsförskolor – Fallstudie inom lärar- och förskollärarytbildningar. Rapport 2019:18.*

I en undersökning av VFU-handledares villkor³⁶ framkom att det fortfarande finns stora skillnader i den avtalade ersättningen mellan lärosäten och huvudmän, och stora skillnader i de förutsättningar handledare erbjuds av olika huvudmän för att genomföra uppdraget. För att säkerställa en fortsatt kvalitetsutveckling av VFU inom lärarutbildningarna bör ersättningssystemet och villkoren för VFU-handledning ses över, menar UKÄ.

De nyexaminerade lärarna som intervjuades underströk att VFU-handledaren och handledningen har stor betydelse för hur de sammantaget uppfattat kvaliteten i sin VFU. Samtidigt var det ingen tydlig skillnad mellan hur lärarna och förskollärarna upplevde hur handledningen hade fungerat i övningsskolor jämfört med skolor.

Samverkan

Enligt förordningen om försöksverksamhet skulle lärosätet sträva efter att använda särskilt yrkesskickliga lärare och förskollärare i VFU och i utbildningarna i övrigt. Vid lärosätet skulle det finnas lärare som hade till uppgift att följa upp och bidra till studenternas utveckling under VFU. Sådana lärare skulle även ge handledarna stöd för bedömning av studenterna under VFU:n. Lärosätet skulle genom avtal med huvudmännen för övningsskolorna reglera och följa upp sina och huvudmännens åtaganden med anledning av VFU.

UKÄ rekommenderar lärosäten och skolornas huvudmän att regelbundet följa upp och utveckla de avtal som reglerar samverkan inom VFU för att förtydliga ansvarsfördelningen och ytterligare utveckla organisationen för VFU. För att främja kopplingen mellan teori och praktik bör lärosäten och huvudmän kunna utnyttja kombinationstjänster för lärare med uppdrag hos två arbetsgivare. De lärosäten som arbetat framgångsrikt med kombinationstjänster bör kunna utgöra goda exempel. Möjligheten till så kallade förenade anställningar finns inom vårdområdet och har reglerats i 4 kap. 2 § högskoleförordningen. Enligt UKÄ skulle detta kunna tjäna som exempel på hur liknande anställningar kan utformas och regleras för tjänster inom lärarutbildningarna. UKÄ rekommenderar regeringen att se över möjligheterna att underlätta för lärosäten och skolornas huvudmän att inrätta kombinationstjänster jämförbara med de så kallade förenade anställningar som finns inom vårdområdet.

Kombinationstjänster för lärare som delade sitt uppdrag mellan lärosäte och skola förekom i något högre grad inom ramen för försöksverksamheten med övningsskolor men det var överlag sällsynt att särskilt yrkesskickliga lärare användes inom andra delar av utbildningen.³⁷ Vid intervjuerna med de nyexaminerade lärarna nämnde flera att VFU-erfarenheterna borde tas

³⁶ Lärarnas Riksförbund. 2019. *VFU-handledare är värda både tid och pengar.*

³⁷ UKÄ. 2017. *Uppföljning och utvärdering av försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskollärarytbildningar. Delrapport.* Rapport 2017:13.

tillvara bättre inom utbildningens högskoleförlagda kurser, gärna med stöd av yrkesskickliga lärare. Samtidigt påminde både de rektorer och huvudmän som intervjuades vid platsbesöken om att särskilt yrkesskickliga lärare behövdes ute i verksamheten, i synnerhet när lärarbristen var ett faktum.³⁸

Bedömargruppen konstaterade vid de inledande platsbesöken att olika formella mötesplatser hade utvecklats inom försöksverksamheten mellan lärosäten och övningsskolor.³⁹ Bedömargruppen konstaterade också att övningsskolorna som hade en VFU-ansvarig som planerade mottagandet av studenter, samordnade VFU-handledarna och följde upp studenternas VFU kunde kommunicera mer framgångsrikt med studenterna, huvudmannen och lärosätet. På liknande vis var lärosätets VFU-koordinator eller motsvarande en viktig nyckelfunktion för lärosätets samverkan med huvudmän och övningsskolor.

I frågeformuläret 2019 framhåller lärosätena hur värdefull en förstärkt organisation av samverkan har varit för en rad olika processer. Organisation för samverkan tydliggör ansvarsfördelningen mellan lärosäte och huvudman och flera menar att en ökad samverkan har bidragit till en större tillit och mer dialog mellan parterna. Det har blivit ett gemensamt ansvar att utbilda skickliga lärare. Det sistnämnda var något som även framkom vid bedömargruppens uppföljande platsbesök med intervjuer.³⁸ Kunskapen om lärarutbildningarna ökade påtagligt hos personalen vid övningsskolorna och den ökade kunskapen om lärarutbildningarna medförde ett större ansvarstagande för studenternas VFU.³⁸ Engagemanget för studenternas VFU var även större hos de huvudmän och rektorer som ansvarade för övningsskolor. Detta var särskilt märkbart när lärosätet hade skrivit tilläggsavtal med både huvudman och berörda rektorer. Resultatet knyter an till VFU-uppföljningens⁴⁰ konstaterande av hur kvaliteten i VFU är beroende av att parterna regelbundet följer upp avtalen som styr ansvarsförhållandet mellan lärosäte, huvudman och övningsskolans ledning.

I utvärderingens båda frågeformulär till lärosäten har omfattningen av trepartssamtal under en specifik termin använts för att jämföra förutsättningarna för VFU inom och utanför försöksverksamheten. Andelen studenter som vårterminen 2019 var placerade i en övningsskola och deltog i trepartssamtal var 79 procent, densamma som för vårterminen 2016³⁹. Av studenterna som vårterminen 2019 var placerade i skolor deltog 71 procent i trepartssamtal, vilket antyder att lärosätena inte gör någon stor skillnad mellan studenter i övningsskolor och skolor när det gäller trepartssamtal.

Forsknings- och utvecklingsprojekt förekom både inom och utanför försöksverksamheten med övningsskolor men inte i den utsträckning som

³⁸ UKÄ. 2019. *Övningsskolor och övningsförskolor – Fallstudie inom lärar- och förskollärarytbildningar*. Rapport 2019:18.

³⁹ UKÄ. 2017. *Uppföljning och utvärdering av försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskollärarytbildningar. Delrapport*. Rapport 2017:13.

⁴⁰ UKÄ. 2015. *Uppföljning av den verksamhetsförlagda utbildningen inom lärar- och förskollärarytbildningarna*. Rapport 2015:24.

huvudmännen och övningsskolorna förväntat sig.⁴¹ Gemensamma forsknings- och utvecklingsarbeten ingick inte i förordningen med försöksverksamhets villkor för deltagande, men förväntades bidra till betydelsefull kompetensutveckling och stärka samverkan mellan lärosätet och övningsskolan. Vid de uppföljande platsbesöken fann bedömargruppen få exempel på forsknings- och utvecklingsarbeten som involverade övningsskolorna och konstaterade även att parterna hade svårt att integrera studenternas självständiga arbeten i den lokala ämnes- och skolutvecklingen.⁴² Ett lärosäte angav i frågeformuläret 2019 att svårigheten varit att finna långsiktiga strategier så att forsknings- och utvecklingsarbete blev ett naturligt inslag i samverkan mellan huvudman och lärosäte. I samband med bedömargruppens uppföljande intervjuer⁴² nämnde många fokusgrupper de förväntningar som väckts av regeringsuppdraget med försöksverksamhet med praktknära forskning⁴³ som de såg som ett första steg mot strukturella förändringar som i framtiden kan underlätta för och utveckla gemensamma forsknings- och utvecklingsprojekt i skolan.

⁴¹ UKÄ. 2017. *Uppföljning och utvärdering av försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskollärarytbildningar. Delrapport*. Rapport 2017:13.

⁴² UKÄ. 2019. *Övningsskolor och övningsförskolor – Fallstudie inom lärar- och förskollärarytbildningar*. Rapport 2019:18.

⁴³ Regeringsuppdraget försöksverksamhet med praktknära skolforskning som inleddes 2017 och slutredovisas 2022. Fyra lärosäten samordnar regeringsuppdraget och bildar fyra noder som totalt omfattar 25 lärosäten med tillstånd att utfärda lärar- eller förskollärarexamen.

Bilaga 1. Antalet studenter i en fullt utbyggd försöksverksamhet enligt kompletteringen till lärosätets ansökan till UHR.

Lärosäte	Förskolläraryrkeslärares examen	Grundlärares examen	Ämneslärares examen	Yrkeslärares examen	Totala antalet studenter
Chalmers tekniska högskola			40		40
Göteborgs universitet	1400				1400
Högskolan Dalarna	225	660			885
Högskolan i Halmstad	144	158	230		532
Högskolan i Jönköping	230	305			535
Karlstads universitet		280			280
Linköpings universitet		378 (517)			378 (517)
Linnéuniversitetet		395			395
Luleå tekniska universitet	270	135	130		535
Malmö högskola	500	490	560	30	1580
Mittuniversitetet	464	421			885
Mälardalens högskola	581	537	240		1358
Södertörns högskola	270	280			550
Umeå universitet	200	260	500		960
Örebro universitet	180	180	505		865

Bilaga 2. Frågeformulär till lärosäten med försöksverksamhet

Bakgrund

Regeringen beslutade 2014 förordningen (2014:2) om försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskolläraryrkesutbildningar. Universitetskanslersämbetet har i uppdrag (bilaga 1) att följa upp och utvärdera om och i så fall på vilket sätt försöksverksamheten vid deltagande lärosäten bidrar till att höja kvaliteten inom den verksamhetsförlagda delen av utbildningen (VFU).

Frågeformuläret

Frågeformuläret för vårterminen 2019 sänds ut till de femton lärosäten som ingår i försöksverksamhet med övningsskolor. Formuläret består av en kvantitativ del 1 och en kvalitativ del 2 och utgör ett av de underlag som insamlas inom ramen för UKÄ:s uppdrag. Eventuella frågor besvaras av projektledaren Heléne Fröborg.

Vi ber er att inkomma med svar i frågeformuläret **senast den 1 september 2019 till helene.froborg@uka.se**.

Del 1.

Fråga:	Svar:	
1. Hur många studenter var under vårterminen (vt) 2019 inskrivna på VFU-kurser och placerade på en övningsskola ⁴⁴ ?	Examen	Antal studenter
	Förskolläraryrkesexamen	
	Grundläraryrkesexamen	
	Ämnesläraryrkesexamen	
	Yrkesläraryrkesexamen	
2. Hur många övningsskolor var dessa studenter	Examen	Antal övningsskolor
	Förskolläraryrkesexamen	

⁴⁴ Med övningsskolor avses både övningsskolor och övningsförskolor

placerade på under vt 2019?	Grundlärar-examen		
	Ämneslärar-examen		
	Yrkeslärar-examen		
3. Hur många studenter var under vt 2019 inskrivna på VFU-kurser och placerade på övriga skolor ⁴⁵ ?	Examen	Antal studenter	varav följande antal studenter genomförde VFU i skolor där placering sker undantagsvis ⁴⁶
	Förskollärar-examen		
	Grundlärar-examen		
	Ämneslärar-examen		
	Yrkeslärar-examen		
4. Hur många övriga skolor var dessa studenter placerade på under vt 2019?	Examen	Antal övriga skolor	varav det i följande antal skolor sker VFU-placering undantagsvis
	Förskollärar-examen		
	Grundlärar-examen		
	Ämneslärar-examen		
	Yrkeslärar-examen		
Fråga:	Svar:		
	Examen	Övriga skolor	Övningsskolor

⁴⁵ Med övriga skolor avses både skolor och förskolor

⁴⁶ Avser studenter som var placerade på skolor lärosätet vanligtvis inte samverkar med. Exempel på orsaker till detta kan vara distansstudier eller annan hänsyn tagen till studentens hemort.

5. I vilken utsträckning hade VFU-handledarna läsåret 2018/19 relevant handledarutbildning om minst 7,5 högskolepoäng?		Antal VFU-handledare totalt	Antal med handledarutbildn	Antal VFU-handledare totalt	Antal med handledarutbildn
	Förskollärarexamen				
	Grundläraresexamen				
	Ämnesläraresexamen				
	Yrkesläraresexamen				
Fråga:	Svar:				
6. Hur många studenter deltog i trepartssamtal under vt 2019 i samband med bedömningen av VFU? Ange antal studenter fördelat på övriga skolor/övningsskolor	Examen	Övriga skolor		Övningsskolor	
	Förskolläraresexamen				
	Grundläraresexamen				
	Ämnesläraresexamen				
	Yrkesläraresexamen				

Del 2.

7. Beskriv det som särskilt bidrar till hög kvalitet i VFU och som kännetecknar er försöksverksamhet med övningsskolor. <250 ord

8. Beskriv de största utmaningarna som lärosätet har hanterat inom ramen för försöksverksamhet med övningsskolor. <250 ord

9. Beskriv vad utbetalade medel för deltagande i försöksverksamhet med övningsskolor i huvudsak har använts till. <150 ord

Bilaga 3. Mall för telefonintervjuer med lärare

1. Förberedelse inför VFU

1.1 Har du genomfört hela eller delar av din VFU i en övningsskola eller övningsförskola?

1.2 Hur många VFU-skolor/förskolor har du varit på?

1.3 Hur långt i förväg har du fått information om din VFU-placering?

1.4 På vilket sätt förberedde lärosätet dig inför din VFU?

1.5 Hur blev du mottagen av skolans/förskolans personal?

1.6 Finns det något moment som du önskar hade genomförts på ett annat sätt?

1.7 Hur väl skulle du bedöma att lärosätet sammantaget förberedde dig för din VFU? Gradera 1-5, 1= Inte alls förberedd, 5= Mycket väl förberedd

2. Erfarenhetsutbyte och handledning under VFU

2.1 Hur många studenter var ni samtidigt på din VFU-skola/förskola?

2.2 Fanns det utrymme för reflektion tillsammans med exempelvis andra studenter, handledaren, VFU-läraren?

2.3 Hur många VFU-handledare har du haft under din VFU? Känner du till om handledaren/handledarna hade genomgått handledarutbildning?

2.4 På vilket sätt genomfördes handledningen under din VFU? Fanns det utrymme för att prata om dina undervisningsämnen?

2.5 Hur tyckte du att ditt/dina trepartssamtal fungerade? Gjorde du några särskilda aktiviteter kopplat till trepartssamtalen?

2.6 Hur tycker som helhet att handledningen fungerade under dina VFU-perioder? Gradera 1-5, 1= Inte fungerat alls, 5= Fungerat mycket väl

3. Examination och uppföljning av VFU

3.1 Hur genomfördes examinationen av dina VFU-kurser?

3.2 Har lärosätet följt upp dina erfarenheter efter din VFU och i så fall hur? Har du noterat någon förändring efter uppföljningen?

4. Förberedelse för yrkeslivet och helhetsbedömning av VFU

4.1 I vilken utsträckning förberedde VFU:n dig för ditt framtida yrkesliv?

Gradera 1-5, 1= Inte alls förberedd, 5= Mycket väl förberedd, Om 4-5, finns det

något som skulle kunna göras ännu bättre? Om 1-3, vad skulle behöva förbättras för att du skulle vara bättre förberedd?

4.2 Var har du din anställning idag? Är det på någon av dina VFU-skolor?

4.3 Hur blev du mottagen på skolan/förskolan av personalen när du började din första anställning efter avslutad utbildning?

4.4 Hur skulle du sammantaget bedöma att din VFU fungerade? Gradera 1-5, 1= Inte fungerat alls, 5= Fungerat mycket väl

4.5 Om du upplevde att din VFU väl, var det något som var särskilt bra?

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) ska bidra till att stärka den svenska högskolan och Sverige som kunskapssamhälle. Vi granskar kvaliteten på högskoleutbildningarna, vi analyserar och följer upp utvecklingen inom högskolan och vi bevakar studenternas rättssäkerhet.

uka.se

